

૧૬૭૮૬૪

ઓખાંડરણ નાટક

છાત્રી પ્રસિદ્ધ કરનાર

છગનલાલ ઉમેદશંક

અમદાવાદમાં

માણિકચોક નજીક કાગદીઓળમાં ખોડા

ઢોરના મકાનમાં અમદાવાદ વિક

ટોરિયા પ્રેસમાં

છગનલાલ ઉમેદશંકે છાપ્યું

સંવત ૧૯૩૯ સંજે ૧૮૮૩

દીપત ૩૭-૮-૦

ચૌખાહરણ નાટક.

ઈશ્વર પ્રારથના

છપા

- જગતપતિ જગનાથ, નીરંજન તુ જગદાતા;
જગન્તુ આધાર, જગતમાં તુ વિખ્યાતા. ૧
- જગ પાળક જગદીશ, ઇશ તુ અવની કેરો.
કરે તાહરી શેવ, ટળે તસ શોક અનરો; ૨
- છે અકળ ગતી તાહરી, જ્યાં ત્યાં તુ વ્યાપી રહ્યો.
નહીં તુંજ સમકો અવની રીધે, કામદેવસઘળોદ્ધો ૩
- ધરે તાહરૂધ્યાંન, માન પામે મોટા માં.
ધરે તાહરૂ ધ્યાંન, જ્ઞાન વાપે તસ ઘટમાં. ૪
- ધરે તાહરૂ ધ્યાંન, દુઃખ દાવાનગ વામે.
ધરે તાહરૂ ધ્યાંન, રીધી સઘળી તે પામે. ૫
- છે નીર્મળ ધ્યાંન તે તાહરૂ. તે વીણ જગ ભુક્ષોભમે
તનમનથી તુંજ સેવતાં, ભરસાગર ફેરો ટળે. ૬

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.

(સ્થળ એક જંગલ.)

બાણસુર, તથા માહાદેવજી, અને તેમની સ્ત્રી પારવતી.
બાણસુર-લંત્રોટીવાળીને હથમાં જપમાળા લેઈને, એ
કસ્યાનક ઉપર દ્રઢઆસન વાળીને તપસ્યાકરવા
નેબેઠો છે.

માહાદેવ-(માણસુરને જોઈને) પોતાની સ્ત્રીને પુકે છે,
આકોશ છે-અને આટલી બધી તપસ્યા શા માટે
કરેછે. જેથી એનું શરીર સુકાઈને લાકડા જેવું
થઈ ગયું છે.

પારવતી-એવાતો ધાણાએ પાખંડીફરે છે ! માટે આપ
જો શુ. !

માહાદેવ-નાના આતો કોઈ આપણીજ ભક્તીનું સ્મર
જાકરે છે, માહારાજ નામનો જપ કરે છે-એમ
કહી તેની પાસે જાય છે.

પારવતી-તમારા જેવો નફ્ટ કોણ હશે ! હું ના કહુ છું
તોપણ તમે ઉલટા તેની પાસે જાઓછે ?

માહાદેવ-ખરા અંતઃકર્ણથી માત્ર ધ્યાન કરે છે તેને
કેંઈપણ વદાન આપવું જોઈએ માટે તમે કહોતો
એને કાંઈ વદાન આપું ?

પારવતી-હાતારતો ભલા દખાઓછો ! પોતાને હાથે પો
તાનું જ માથું ફાડવું ! એવી હાતારી તમારી પાસે

છે-યું ભુત્રી ગયા? પેમા બ્રહ્મજુને જવાડયા તો તેજુજ તમારું લીંગ ઉઘેડીને, ત્યાંજ તેની સ્ત્રી ની સાથે ભોગ કરયા ! ને બધુ મંદીર નાપાક કા ધુ ! વિગરે નેજો તમે વર્દાન આપ્યું તેજુ કાંઈ સારૂ કીધું નથી ?

માહાદેવ-જે નેવું કરશે તેવું ભોગવશે-પણ માહારૂં સ ત્ય મારે છોડવું નહીં જોઈએ, જે મારૂં દયાન કરે તેને મારે કાયદા આપવો જોઈએ !!

પારવતી-ત્યારે જેવી તમારી મરણ:-

માહાદેવ=(માણાસુરને) અલ્યા તું કોણુ છે? અને શા માટે તપસ્યા કરે છે? તારે જોઈએ તે માગ્ય?

ખાણાસુર-હું બળીરાજાનો પુત્રહું? મારૂં નામ ખાણા સુર છે, અને આપની પ્રાર્થના કરવા માટે અહીં યાં આવી તપસ્યા કરૂં છું? માટે મને સોણીતપુ રત્નું રાજ્ય અને એક હજાર હાથ આપો?

પારવતી-(માહાદેવને) આપો આપો પણ અતે તમને જ નહવાનો છે!!!

માહાદેવ-ગમેતેમ યાશ તોપણ માહારૂં વચન ખાલી જવાનું નથી !!

ખાણાસુર-આપલો માહા ડાહ્યા પુરૂષરો, માટે સ્ત્રીના હુકમમાં રહેશો નહી:-

માહાદેવ=એતો ગમેતેમ કહેશે-પણ જા કું તને માગ્યા પ્રમાણે આપું છું!! (માંથે હાથ ચુકે છે.)

ખાણાસુર માહાદેવ પાસેથી વર્દાન લેઈ સોણીત

પુરમાં જઈને ત્યાંનું રાજ્ય હસ્તક કરી કુટલાકબી
નાં રાજ્ય છતીને માફા બળવાન એક હજાર હા
થવાજો થયો તેને કોઈ છતી શકે નહીં; તેથી બ-
ળનો ગર્વ કરીને નગરની બાહાર જાય છે,

પ્રવેશ ૨ જો.!

(સ્થળ મારગ.)

બાણાસુર, નારદ; માહાદેવ અને પારવતી.

બાણાસુર-(નારદને જતા જોઈને) માહારાજ મને શી વ
શ્યે વદીનતો આપ્યું પણ હજી મારું ધાત્યું થ
યું નહીં ?

નારદ-એતોછેતેછે, જેને તેને એમજ કરે છે, વરદાન
આપવું તો તેનું કામબરાબર કરવું જોઈએ, વા
ર તારે શું બાકી રહ્યું છે ?

બાણાસુર-એક એવો ચોક્કો જોઈએ કે જેની સાથે હું પો
તે થુકું કરું, જેથી મારા બળની અજમાશ થાય!

નારદ-તને હજાર હાથ માહાદેવે આપ્યાછે, માટે તેની
સાથેજ સંગ્રામ કર, એટલે તારા બળની અજમા
શ થશે ?

બાણાસુર-(નારદનું કહેવું સાંભળીને,) કૈલાશપર્વત ઉ
પર જઈ તેને બાથ લીડાવીને, હલાવે છે, તેથી ધ
રતી કંપની પેઠે આખો પર્વત ડોલવા લાગ્યો !
અને જ્યાં ત્યાં કડાકા અને ભડાકા થતા લાગ્યા,
તેવારે:—

પાર્વતી-શીવશીવ આ શો ગજબ થયો, ક્યાં નાસુને
ક્યાં જઈ !

માહાદેવ-કાંઈબીડવાનું કારણનથી, એતો પેલો ખાણા
સુર આવ્યો છે !

પાર્વતી-એક હજાર હાથ આપ્યા, શાશીતપુરનું રાજ્ય
આપ્યું તોપણ હજી ત્રસ થયો નથી, તે પાછો શું
માગવા આવ્યો છે !

ખાણાસુર-(માહાદેવજીને) અહો શીવજી માહારાજ મ
ને બધુંતો આપ્યું પણ એક માહાબળવાન, ચેકો
આપો, નહીંતો તમેજ મારી સાથે યુદ્ધ કરવા આ
વી જાઓ, નહીંતો એક બળીયો મને બતાવો ?

માહાદેવ-મે પ્રથમથીજ તારે માટે એક બળવાન ચા
હો તૈયાર કરેલો છે તે તારા હાથ પ્રથમ હતા તે
વા કરશે !

ખાણાસુર-એ વાતની મને કેમ ખાતરી થાય?

માહાદેવ-લે આ એકધ્વજ તને આપું છું તે તારા મેડે
લ ઉપર રાખજે જ્યારે આ ધ્વજ જાગીપડે ત્યા
રે તું જાણજે કે, તારો શત્રુ પેંદા થયો

ખાણાસુર-હાય હાય ! મારા હજાર હાથ છેદાશે, આતે
ખરું કે ખોટું ! અરે ! એ લગોટાના કહેવાથી શ
થવાનું છે ! એમ કહી શાશીતપુર નગરને વિષે
મુવેશ કરે છે.

પ્રવેશ ૩ જો

(સ્થળ કૈલાશપર્વત)

માહાદેવ અને પારવતી.

માહાદેવ-(પારવતીને) હું વનમાં તપ કરવા માટે જાઉં છું.
પારવતી-(રૂદન કરીને) તમે તો જ્યાં ત્યાં ભટકતા ફરો છો.
ને હું એકલી ઘરમાં રહું છું તેથી મને ગમતું નથી.
માટે કાંઈ સંતાન પેદા કરો-કે જેનાથી હું ઘરમાં
વાતચીત કરું, અને વળી મારો જન્મ પણ પવિ
ત્ર માનું !!

માહાદેવ-તારી મુરજીમાં આવે તો એક પુત્ર અને એક
પુત્રી ઉત્પન્ન કરજો-એમ કહી વનમાં જાય છે.

માહાદેવજીના ગયા પછી પારવતી નગ્નથઈ ના
હાવા બેઠી તેવામાં વિચાર આવ્યો કે હું નગ્ન
થઈ બેઠી છું, અને અચાનક ઘરમાં કોઈ આવશે
તો મારી એપ રૂબરૂ, માટે ઘરને બારણે ચોકી કે
રનાર જોઈએ, એમ ધારો પોતાના અંગનો મેલ
ઉતારી, એક પુત્ર તથા એક પુત્રીને ઉત્પન્ન કરીશું.
તેમાં પુત્રનું રૂપ એવું તો વિચિત્ર બનાવ્યું કે ચા
ર હાથ ! મોટું પેટ ! ગરદન નીચી ! હાથ ઢૂંકા
અને શરીરે પુષ્ટ એવો બનાવ્યો !! તેનું નામ ગ
ણપતી, તથા પુત્રીને માહા રૂપવાન બનાવી, પછી
પુત્રને ઘરના બારણે ચોકી ચુક્યો, ને પુત્રીને અં
દરના ઓરડાને બારણે રાખી, પોતે નાહવા બેઠી

જીવામાં આકાશ માર્ગથી નારદને આવતા જોયા,
નારદ બારણા આગળ આવીને જુવે છે તો ગણ
પતીને એકી થઈ જાય:-

નારદ-(પારવતીને) અરે પારવતીજી આ સમે જરા મ
ને અંદર તારી પાસે આવવા દ, એમ જોલે છે
પણ ગણપતીથી બીહીને [મનમાં] આ થોડી જ
બર છે માટે નજીક જવાથી મારી પાડશે-વારૂ
હુંજ ખરો કે, માહાદેવ અને પારવતીને માંદામાં
હે લઠાઈ કરાવું, એમ ધારી વનમાં માહાદેવ પા
સે જઈને:-

પ્રવેશ ૪ થો.

(સ્થળ જંગલ)

[માહાદેવ અને નારદ.

નારદ-(માહાદેવ તપસ્યા કરે છે ત્યાં જંગલમાં જઈને)
શંકર શંકર, હું તમારી પાસે એક ખબર કહેવા
આવ્યો છું?

માહાદેવ-(ધ્યાન મુકીને નીચું ઉંચું જુવે છે) નારદને
જોઈને, અરે નારદ આ વખત આવી મારૂં ધ્યાન
મુકાવ્યું તે કીક કીધું નહીં?

નારદ-મેં કંઈ મારા સ્વાર્થ મટે તમારૂં ધ્યાન મુકાવ્યું
નથી, પણ તમારા પોતાનાજ કામ શારૂં હું અહીં
આવ્યો છું?

માહાદેવ-એવું થું કામ છે તે કહા ?

માહાદેવ-કાંઈ કહેવા જેવું નથી, તોપણ તારા ઘરનાં
અનીતી જોઈ મારૂં દીક્રા ઘણુંજ દુખાય છે, મા
ટે કલ્યાણિના રહેવાતું નથી !

માહાદેવ-તારૂં બાકવું સાંભળી મને આશ્ચર્ય લાગે છે,
માટે હવે જલદી કહે-મારા ઘરની ઓરોને શા અ
નિતિ તમે દીઠી છે?

નારદ-તમેતો ભસ્મ લગાવીને જ્યાં ત્યાં ભટકતા ફરોછો !
ને ઘરમાં તમારા વિના તમારી સ્ત્રીએ સતાન ઉ
પજાવ્યાં છે તેમાં એક પુત્ર ને એક પુત્રી હું નજ
રે જોઈને આવ્યો છું?

માહાદેવ-(મનમાં) નારદનું કહેવું જીકું તો હોયજ નહીં
એમ ધારીને શીઘ્ર પોતાના કિલ્લાપર્વત ઉપર ગયા
ઘરમાં પેસવા જાય છે, તેવામાં ગણપતી ખાસણા
આગળ હાથમાં આયુધ લઈને ઉભો છે તેણે મા
હાદેવને રોક્યા ! ત્યારે માહાદેવ કહે તું કોણ છે?

ગણપતી-હું તારાજેવા લગોટાને જવાબ દેતો નથી !
હમણાં વેગજો જ નહીતો માથું કાપી નાંખીશ !

માહાદેવ-અક્યા વિચિત્ર રૂપવાળા તું મને નથી જા
ણતો વેગજો ખસ નહીતો હમણાં બાળીને ભ-
સ્મ કરીનાંખીશ ?!

ગણપતી-ગુસ્સે થઈને માહાદેવને મારવા જાય છે!

માહાદેવ-અચિત્ત નારદે કહ્યું તેમજ છે! રાંડ ઘરમાં ક
કર્મ કરે છે-તેથી ખાસણે એકી મુઠો છે, માટે પે

હેલાંતો ચોકીના કરનારનેજ ખરાખર કર! એ મં
ધારીને ગણપતીનું માંથું ઉડાવી દીધું, પછી ઘર
માં જ્યાં પારવતી નાહાવા બેઠી છે ત્યાં ગયા
પારવતી-તમારા જેવો નફ્ટો! અને નીર્લજ! તે કોણ
હશે? જે એકદમ વગર વિચારે અહીંયાં આવીને
ઉભા રહેતાં કાંઈ પણ શરમ આવતી નથી!

માહાદેવ=મેશરમ અને નિર્લજ તો તું પોતેજ છે! કે
માહારા વિના પુત્ર અને પુત્રી નીપજાવી! આઠ
લા દિવસ હું તને સતી બાણતો હતો પણ આજે
તારૂં કર્મ મેં ખરેખરું જોયું !!!

પારવતી-પેલી ભીલડીના મોઢમાં પડીને, ભુલ્લી ગયો
કે શું? પોતેજ કહી ગયા હતા કે એક પુત્ર અને
એક પુત્રી નીપજાવજે તે મુજબ મેં નીપજાવીને
પૂત્રને બારણે ચોકી કરવા મુક્યો છે; ને પુત્રીને માં
હેના ભાગમાં રાખી છે:-

માહાદેવ-હાય હાય માહા ભુલું થયું હવે કેમ કરૂં!!!
પારવતી-શું ભુલું થયું? હશે કાંઈ પારકી સ્ત્રીનીતો એ
ખ નથી જોઈ?

માહાદેવ=નાના સ્ત્રી સાડતો નહી; પણ મેં તો તારા
ત્રને મારી નાખ્યો, ને તે દખી પુત્રી નાશી ગઈ!
પારવતી=રોવા ને કૂટવા માટે છે ને અત્યંત વિલાપ કરે છે.

લક્ષીતઈંદ.

અરર હાયરે, હવે હું શું કરું,
પુત્ર વિચે.ગયો, દહને તજી;

૬૨૬ માણરૂં, કયાં જઈ કહું;
 હવે કું જોકલી, કુખડું સહું. ૧
 મરણ માણરૂં, આજ આવીયું;
 તન વિચાગથી, ભાન તે ગયું;
 અરર કંથરે, કુખ આવડું;
 તમે મુને દીયું, આગથી બળું. ૨
 ખખર નોતીરે, પેહલથી મુને;
 કુખડું તો હવે, દહ કર્મને;
 વચન મુજને, આપીને ગયા;
 કુખીત તો કરી, વેગજા રહ્યા. ૩
 તન અતિબળે, સંતાન તેવિન;
 નીરખુ કયાહરે, પુત્ર માણરા;
 ઉદરની વેદન, કયાં જઈ કહું;
 અરર પુત્રને, કયાં જઈ મળું. ૪
 અરર શંકરા, આતે શું કરું
 હૃદય બેહોને, પાંજર કચું;
 જન્મ માહરો, અકળ તાં કર્યો;
 પુત્ર માહરો, તુમે પરહરયો, ૫
 રીપુ તમે થયા, માહર સહી;
 ન જોઈ મુખડું, તાહરું આહી;
 તન વિચાગથી, અગ્નમાં બળું;
 પુત્રની કને, જાઈને મળું. ૬
 અરર શંકરા, નકરું તું થયો;
 વિચાર કે વિવેક, તે ન કો લેયો;

કહ્યું કેા કુછનું, માની આવીયો;
વિસ્વાસ માહરો, ન મન લાવીયો.

સહસ કામથી. પુત્ર મારીયો;
શંકરો થઈ, દયા ન લાવીયો.

અરે શીવ તારા જેવો નિર્દય તે કોણ કુશો! જે
જો પોતાના પુત્રનો વધ કરતાં વિચાર ન કીધો તે
ખીજના પ્રાણ લેતાં કેમ કરે, અરે તું દેવ થઈને
આવી રીતે જીવોના વધ કરે તો તારા જે શીખ્ય
તે પણ એવા પાપ કરતાં શીખે તેમાં શી નવાઈ;
પોતાના પુત્રને મારે તે પરને કેમ જવાડે! ઇત્યા
દિક પારવતીનાં વચનો સાંભળીને:-

માહાદેવ-(કાલાવાલા કરીને) તુ હવે રૂદન કરવું મુકી
દે! હું તારા પુત્રને સજવન કરું !! એમ કહી
ને માહાદેવે એક હસ્તીનું માથું કાપી મંગાવીને
ગણપતીના ઘડ ઉપર ચોઢી દીધું. પછી ગણપતી
નું વીચીત્ર રૂપ થયું, પેટ ઉચું, ને મસ્તક હાથો
નું ! શરીર મનુષ્યનું ! અને ચાર હાથ એકુસ્ય
રૂપ બનાવ્યું, તે જોઈને:-

પારવતી,-અરે શીવ આણું વિચીત્ર રૂપ જોઈને, લોકો
માહારી મસ્કરી કરશે !!

માહાદેવ-આ અછીમાં રૂપ કરતાં ગુણ વધે છે, માટે તા
રા પુત્રમાં હું એવો ગુણ મુક છું કે, હરેક મંગળીક
કામમાં પેહેલીજ તેની પુજા થશે ! અને વળી સ
ર્વ કામમાં, પ્રથમ તેનુંજ સ્મરણ લોકો કરશે,

માહાદેવનાં એવાં વચનો સાંભળીને પાર્વતી શાં
તથઈ. પછી પોતાની પુત્રીને બોલવવા લાગી.
પાર્વતી-ઓખાં એ ઓખાં એમ ત્રણવાર સાદ કરીને
બોલાવે છે.

ઓખાં-પાર્વતીના સાદ સાંભળીને) માતાજી હું આવી
પાર્વતી-રાંડ તુ ક્યારની ક્યાં ગઈ હતી, ખરેખર કે ?
ઓખાં-માહાદેવજીએ મારા બાઈનું માંથુ કાપી નાંખ્યું
તે જોઈને બીજીતી થકી હું નાશી ગઈ !

પારવતી=મુખ્ય પુત્રી તે મને ખમર પણ કહી નહીં
ને એકદમ નાશી ગઈ, માટે હું તને શ્રાપ દઉં કે
તારો જન્મ દાનવના કુળમાં થશે !!! અને તું મા
હા રોગીષ્ઠ થઈશ.

ઓખાં=હે માતૃશ્રી મુજ ગરીબ પુત્રી ઉપર આટલો
ખવો કોપ કરવો વ્યાજબી નથી; માટે ક્ષમા કરો.
પારવતી=મારૂં વચન કદી પણ મિથ્યા થવાનું નથી,
તો પણ જા એટલું કેહવું કે તુ દાનવના કુળમાં
અવતરીશ. પણ કોઈ ઉત્તમ પુરૂષ તને લઈ જશે
ત્યાં તુ સુખી થઈશ !!

પ્રવેશ ૫ મો.

(સ્થળ શોણીતપુર નગર.)

બાણાસુર, ચંડાળાણી;

બાણાસુર=પ્રાતઃકાળમાં ઉઠીને મુખ્યપુત્રી કરવા માટે પો

તાના મેહેલના ગોખ ઉપર બેઠો છે; તેને જોઈને
ચંડાળણી = રાજના મેહેલ આગળ વાણીકુ વાળે છે
તેણી બાણાસુરને જોઈને આંકું મોં કરી ઉભી
રહી !

બાણાસુર = અલીચંડાળણી તેં મારા સામી પુઠ કેમ
કીધી ને હાય તે ખરેખર કહે, નહીં તો હમણાં
જ તારું મસ્તક છેદાવીશ !!!

ચંડાળણી = માહારાજ મારોકે છવાડો હતું તો ખરેખર
કહું છું કે અપુત્રીયાને ગતી નથી, માટે તમે અપુ
ત્રીઆ છો, તેથી તમારું મો જોવાથી પાપ લાગે ?!
બાણાસુર - ચંડાળણીનું કહેવું ખરું માનીને મનમાંથી
ચાર કરે છે, કે હવે હરેક ઉપાય કરીને, સંતાન
નીપજવવું જોઈએ, એમ ધારી માહાદેવજી પાસે
સંતાન માગવા જાય છે:-

અંક ૨ નો.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

(સ્થળ ફેલાશ પર્વત.)

માહાદેવજી, પારવતી, અને બાણાસુર.

બાણાસુર = [માહાદેવજીને) હાય જોડીને માહારાજ ત
મે બધુંતો આપ્યું પણ પુત્ર વીના મારો સઘળો જ
નમ નિર્થક છે. માટે એક પુત્ર આપો નહીં તો હું
અહીંયાજ માહારી દેહનો ત્યાગ કરીશ !

માહાદેવ=ગમે તેમ થાય, પણ તારા નસીબમાં પુત્ર ન થી માટે તું જે બીજી માને તે આપુ પણ પુત્રનો મળવાનો નથી !

બાણાસુર=માહારાજ મેં એવું શું પાપ કર્યું છે કે મને પુત્ર નહીં મળે ?

માહાદેવ=પેલા જન્મમાં તે પુત્રને સતાવેલો છે, તેમજ પારકા સંતાન દેખાને ખેદ થતો, માટે હાલ તને પુત્રની પ્રાપ્તિ થવાની નથી. અને હજી સાત ભવ તું વાંઝીયો રહીશ !!

બાણાસુર=(માહાદેવનું વચન સાંભળીને.) છાતી અને માથું કુટવા માંડે છે. તે દેખી પારવતીને દયા આવી ત્યારે:-

પારવતી—અરે બાણાસુર તું રૂદન કરીશ નહીં-તારા નસીબમાં પુત્ર તો છેજ નહી, તોપણ તારી ઇચ્છા હોય તો, તને એક પુત્રી આપું.

બાણાસુર— વાર પુત્રી આપો, કે જેથી માહારાજ વાંઝીયા મેદાણ તો લાગશે.

પારવતી પાસેથી પુત્રી થયાનું વરદાન લઈને બાણાસુર પોતાના નગરમાં પ્રવેશ કરે છે.

પ્રવેશ ૭ મો.

(સ્થળ સોણીતપુર નગર)

બાણાસુર, અને તેની સ્ત્રી બાણપતી, આખાં

ચીત્રવેદા, કોભાંડ પ્રધાન, ગુરુજી, વિગરે.

બાણાસુર પારવતીનું વદ્ધાન લઇને પોતાના ન
ગરમાં આવ્યો તેજ દિવસથી તેની સ્ત્રી બાણુમ
તીને ગર્ભ રહ્યા.

બાણુમતી—(બાણાસુરને) સ્વામીજી મારા ઉદરને વિ
ષે ગર્ભ રહ્યો છે, માટે હવે તમે જરા પણ ચીંતા
કરશો નહીં! નવ માસ પુરા થયેથી આપણને
પુત્ર થાદા થશે!

બાણાસુર— પુત્ર થવાની વાત કોરે મુકવી.—પણ મને
પારવતીએ પુત્રી આપી છે તેથી પુત્રીતો થશે.

બાણુમતી— વાડ પુત્રી થશે તોપણ આપણું બાંઝીયા
મેહેણું ભાગશે!!

નવ માસ પુરા થયા પછી બાણુમતીએ "પુત્ર
પ્રસવી, તેની વધામણી સાંભળી બાણાસુર:—

બાણાસુર—(શેવકોને) અરે! કાંઈ હાજર છેકે.

શેવક— હાજર છતાં હાજર આપકા કયા હુકમરૂ.

બાણાસુર—રાણીને પુત્રી પ્રસવીરૂ, ઉસ્કી જન્મોત્રી કર-
ણિકે ખાસ્તે ગુરુજીક બુજાવો.

શેવક—જતાહું સારૂળ. (જાય છે)

શેવક ગુરુજીને તેડીને આવ છે.

ગુરુજી—(બાણાસુરને) અરે રાજન આને મને શા
માટે બોલાવ્યો છે.

બાણાસુર— આને આપણા ઘરમાં પુત્રી પ્રસવી છે તેની
જન્મોત્રી કરવી છે.

ગુરુ- (ટીપાણું ઝાંઘત) પુત્રીનો ભાગ્યશાળી છે, પણ તમારું તો નખોદ જવાનું છે.

બાણાસુર- અહયા બટા જરા સંભાળીને ખાલ ! મારું નખોદ કાણ કાઢાડનાર છે.

ગુરુ- રાજન, મારું કહેવું કદી પણ અન્યથા થતા નું નથી, મેં તો જેવું નીંમીત આપ્યું તેવું જ કહ્યું છે. !!

બાણાસુર- ત્યારે તમે કહો કે, કાનાથી મારો નાશ થશે? ગુરુ = તમારી પુત્રીના જે સ્વામી થશે તેનાથી તમારા રાહજી હાથ છેદાશે! અને તમારો અહંકાર પણ તેજ ઉતારશે!

ગુરુ બેસે છે તેટલામાં આકાશથી પણ વાણી થઈ કે, હે બાણાસુર તારી પુત્રીના જે ભગ્તા ર થશે તેજ તારો ભાર ઉતારશે! ન તેનાથી તારો હંકાર ઉતરશે!

બાણાસુર- (મનમાં) દેવોનું કહેવું કદી ખોટું હાય નહીં, માટે હવે પુત્રીને કુંવારી રાખવાનો ઉપાય કરે !!!

ગુરુને વિદાય કરી પુત્રીનું નામ ઝોખા પાપાડીને પોતે અપસેસ થઈને પ્રધાનને બોલાવે છે
પ્રધાન- માહારાજ! આને આટલા બંધા ઉદાશ કેમ થયા છે? આજતો હરખતો દિવસ છે- તથાપી હરખતે સાટે શોક કેમ કરે છે?

બાણાસુર- આને મેં ગુરુને પુત્રીના જન્મઅક્ષર ક

રવાને બોલાવ્યા હતા. તેણે ટીપણું જોઈને કહ્યું
કે, પુત્રીનો જે ભરથાર થશે તે તારા હજાર હાથ
કાપી નાંખશે; અને આકાશથી દેવોએ પણ તેમ
જ કહ્યું-માટે હવે કેમ કરવું હરેક રીતે મારો બ
આવ કરવાનો ઉપાય કરવો જોઈએ. હમાણાં હું
ધણી ઉઠાશ થઈ ગયો છું !!!

પ્રધાન- તમે ચીંતા છોડી દો હું તેના ઉપાય કરું છું?
બાણામુર- દેવનું વચન મિથ્યા કેમ થશે, તે વિષે મ
ને ધણીજ ચીંતા રહે છે?

પ્રધાન- હે રાજા ચીંતા કરવાથી કંઈ વળવાનું નથી
ચીંતાથી ઉત્તરું દુઃખ વધે છે; માટે કંઈ ઉદ્યમ કે
કરવો જોઈએ-મારા મનમાં એક વિચાર ઉત્પન્ન
થયો છે તે પ્રમાણે કરવાથી તમારો બચાવ થશે!
બાણામુર-એવો શો ઉપાય તે સંધી કાઢાડ્યો છે તે
મને કહે ?

પ્રધાન-મારો પુત્રી ચીત્રગેહા છે, તેના માકપની તો
આપને પ્રથમથી ખબર છે, તેની પાસે આકાશ
ઉડવા વિગરેની ધણીજ તિથ્યા છે! તેને અને ત
મારી પુત્રી આખાને, આપણા નગરની બાહાર વ
તમાં એક મેદાન બનાવી તેની આશપાશ ચોકી
ચોકી તેમાં બંનેને રાખી, પછી તે કુંવારી રહેશે!
જ્યારે આપણે પરાણાવશું ત્યારે તેને ભરથાર મ
ળશે! પણ આપણે તેઓને કુંવારીજ પેદરામાં રા
ખીશું! તો પછી આપણો શત્રુ કોણ થનાર છે!

બાણાસુર- એ સુકતી મને પણ બહુ સારી લાગે છે !
માટે તમે નમરનો બાહાર મેહેલ બનાવો, અને
તેને ફક્ત એકજ દરવાજો રખાવજો.

મધાન- બહુ સારું એમ કહી બચ છે:-

મધાને દરબારમાં જઈને કહીયા સુતાર વિગરે
કારીગરો બોલાવી મેહેલ તૈયાર કરાવ્યો, પછી બા
ણાસુર પાસે આવેલે તેની હકીકત કહી, મેહેલ
માં આખા અને ચીત્રલેહા બંનેને મુકીને આશ
પાશ હજારો સેવકો હથિયારબંધ એકી રાખ્યા.
તેઓ રાત અને દિવસ ઘણીજ ચોકશીથી પેહરો
ભરવા લાગ્યા, નથી કરી કોઈ ચપ્પલી કે પોપટ
વિગરે પક્ષી પણ મેહેલમાં જવા પામે નહીં-એમ
દૈતાક વર્ષ વિત્યા પછી આખાં અગીયાર વર્ષની
મધ, તેવારે ચીત્રલેહાને કેહેવા માગી.

પ્રવેશ ૮ મો

(સ્થળ આખાના મેહેલ)

આખાં, અને ચીત્રલેહા

આખાં=અરો! સખી ચીત્રલેહા! હવે મારી ઉમર
લાયક થઈ-અને મારો પીતા લગ્ન કરવાની તો કાં
ઈ પણ વાત કરતાજ નથી! માટે તું તેમને સમ
જાવીને કહે: જે તમારી પુત્રી વર વરવાને ચોખ્ખ
મૂંઠ છે-મારો-ચોખ્ખ વરની ઓળકરીને તેને પરણાવો!

ચીત્રલેહા—તારો પીતા તને કહીપણ પરણાવનાર નથી!
જાખાં=બાઈ એટલોબરો મારો શો અમાધ છે?

ચીત્રલેહા= તારો જન્મ થતીવખત દેવતાએએ આકાશ
થી એવી વાણી કરી હતી કે, જો જાખાંનો પતી
થશે, તેજ બાણાસુરના હજાર હાથનો નાશ કરશે!
માટે તને કુવારી રાખવાને અહીંયાં મને પણ જો
કે રાખી એકાંતમાં મુકી છે!

જાખાં=અરો! રાખી ચીત્રલેહા-મારા પીતાનો એવો
વિચાર થયો છે, ત્યારે હવે મારે કોનું રાણું કર
વું-હવેતો મારે તારોજ આધાર છે!!!

ચીત્રલેહા=બાઈ તું ધીરજ રાખ્ય, તે વિશે હું વિચાર
માંજ છું!

જાખાં—મારાથી હવે રહેવાય તેમ નથી-માટે તું કોઈ
પણ ચોગ્ય વરને આંહીં લઈ આવ્ય?

ચીત્રલેહા—આપણે મોટાનાં છેડે થઈને એ કામ કરવું
સુખ નથી, તથાપી હમણાં ધીરજ રાખ્ય.

જાખાં—તું કહે છે તે ખરું છે. પણ મારાથી હવે કે
રેવાતું નથી! માટે કાંઈ ઉપાય જલદી કર?

ચીત્રલેહા=મારી પ્યારી સખી! તું આવડી ઉતાવળી
કેમ થાય છે, તારા કરતાં મારી ઉમર કાંઈક જા
રતી છે, તથાપી હું કુવારી કેમ રહી શકું!

જાખાં=પ્યારી ચીત્રલેહા! તું પોતાનો કાખલો આં છે.
પણ તારા મનમાં કેમ થાય છે તે તું વિચારીને
આજોને ચોવનમાં કાંમાગતી તાપની વખતે શીતળ

કુપી જળ તો પતીજ છે, માટે તારા માટે અ
જ બગી રહ્યું છે!

ચીત્રલેહા=આઈ તું વધારે કામાતુર થઈને મને સતાવીશ
તો પછી માહારાથી અહીંયાં રહી શકાય નહીં,
અરે! પુરો વિશ્વાસ બાળી તારા પીતાએ મને અ
હીંયાં તારી પાસે રાખી છે, માટે મારાથી અકાર્ય
કરવા દેવાય નહીં તથાપી જો તું ધીરત રાખોરાતો
હું સર્વ કામ કરીશ!!

ઓખાં=અરે! મારો બાપ કેવો નિર્ધ છે-અરે! મને આ
વી રીતે બંધીખાનામાં નાંખી, એટલુંજ નહીં પ
ખણ ભાગ્યહીણ કીધી-અરે! આ કુઃખ વેઠવા કર
તાં હું સખી મને મૃત્યુ બલું છે એમ કહી જ
મીનપર પડે છે:-

ચીત્રલેહા- આઈ તું આટલી બધી અકળાઈને પોતાનો
ખાણ તજવા શા માટે ચાલ્ય છે-જો તારે વરની ઇ
ચ્છા જસદી હોય તો હું તને આકાશે ચાલવાની
વિદ્યા આપું છું, તે વડે તું શીવની પાસે જઈને
વર માગી આવ્યા!!

ઓખાં ચીત્રલેહાંની આજ્ઞા સંધને તેની આપે
લી વિદ્યાના પ્રભાગથી માહાદેવજી પાસે વર માગ
વાને કેન્દ્રાશ પર્વે ઉપર ગઈ. ત્યાંથી પારવતીએ વ
દાન આપ્યું એકનો એક વર તને ત્રણવાર પરાણ
શે, ને એના રીતે કે એકવાર સ્વપ્નામાં એકવાર
ગુપ્ત, અને એકવાર ખુલી રીતે પરાણશે, એવું વ

દાન લઈને ઓખાં પાછી માળીયામાં ચીત્રલેહાં
પાસે આવી સર્વ હર્ષીકત ચીત્રલેહાને કહી:-

પ્રવેશ ૬ મો.

(સ્થળ ઓખાના મેદાન)

ચીત્રલેહા અને ઓખાં.

ઓખાં-અને દાદશીનો દીન છે, માટે ઉમીયાના ક-
હ્યા મુજબ આજ મારો સ્વામી સ્વપ્નામાં આવી
ને મને પરણશે:-

ચીત્રલેહા સંધ્યાકાળ થયો છે માટે હવે તું નિદ્રાવશ થા

ઓખાં-પલંગ પાથરે છે અને શણગાર સજ્જ સજ્જા
ઉપર બેસે છે, થોડીવાર પછી નીદ્રાવશ થાય છે:-

સ્વપ્નામાં પ્રદ્યુમન રાજાનો કંપર અતીરક
આવી ઓખાને પરણે છે! ઓખાં ભરતીંદ્રામાં હ
ખિંત થઈને તેની સાથે પરણીને હાસ્યવિનેદ ક
રે છે, તેવામાં ચીત્રલેહા જાગી ઉઠી, મનમાં વિ
ર કરવા લાગી કે ઓખાં વર પામવાની આતુરતા
એ, ધેત્રી થઈ જસે એમ ધારીને:-

ચીત્રલેહા=(ઓખાના પલંગ પાસે જઈને) બાઈ તું આ
શી આળપંપાળ કરે છે, તારે જે જોઈએ તે મા
ગ્ય હું તારા મનોરથ પૂર્ણ કરીશ.

ઓખાં=[જાગીને અમ તંપ જુવે છે તો સ્વપ્નામાં
દોઢસો ભરથાર; દખાની નથી ત્યારે ધણોજ કેધ.

કરીને) ચીત્રલેકાને અરે! પાપણી-તેમને શા માટે
જગાડી, અરે! તેં મને પુત્રી નીરાશ કરી-મારા
સ્વમાનો સ્વામી ક્યાં ગયો, અરે હવે હું, શુ કરું!!!
અરે! હવે તે મને ક્યાંથી મળશે! ચીત્રલેકા તે
મારા રંમર્મા ભંમ કર્યો, માટે મારો ભરથાર મેળ
નહીતો હું મારો પ્રાણ કાઢાડી નાંખીશ!!!
ચીત્રલેકા-ખાઈ તુ છેક ઘેલાપણું કરે છે તેતો સારૂ
નહી, સમ માં દીઠેલી વસ્તુ તે ક્યાંથી ખરી હા
ય, તેમ છતાં તેં સ્વપ્નામાં કેવો અને કેવો રા
રાજકુમાર વર્યો છે તે મને કહેતા હું તેની ત
જીવી જ કરી તને મેળવું!!
ઝાખા અરે! હું એના રૂપની અને ગુણની શી તા
રાફ કરું! જ્યારે હું તેને સંપૂર્ણ નીરખવા લાગી
તેવામાં તે પાપણીએ મને જગાડી, અરે હાય હા
ય એ મારો હિયાનો હાર ક્યાં ગયો-એમ કહી
રહવા લાગે છે!!!

સહીત છંદ.

દરદ જાણને નાથ માહરું,
તુજ વિના પિયુ વ્યાકુળી રેરું;
મરણ માહરું નાથ આવિયું;
તુજ વિચોગથી ભાનતો ગયું. ૧
અરર શ્યામ હો પ્રાણ જાય છે,
તપત કામથી રહ યાય છે;

તરણી તું થકી વેગળી પડી;
અમિત શોકના સીંધુમાં અડી.

૨

અહહ. કાંતરે દુઃખ આવકું;
કરમ યોગથી આવી સાંપડ્યું,
અખર નાલિર પેદલથી મુને;
જુપણ તો હવે રહ કમિને.

પુરાણ મેમતો દાખરી ગયા,
કુઃખિત તો કરી વેગળે રહ્યા;
તન અતી બળે નાથ તું વિના,
નિરખુ ક્યાંહરે રંગના બિના.

૪

તનની વેદના ક્યાં જઈ કહું,
અરર નાવલા ક્યાં જઈ રહું;

શરદ પુનમી ચંદ્ર દખતાં,

દિન દુઃખો સહુ યાયજે છતાં.

૫

શિતળ ફિર્ણી તો ઉશ્ન લાગિયાં,
રમર શરો થઈ તીવ્ર વાગિયાં.

હૃદય બેદીને પારતો ગયાં,

જગ સુખો સુહુ નથ વિસર્યાં.

૬

ધરાણીમાં ઢળી કાંત કામની,

મડણી તાપથી દગ્ધ લામની;

પતી વિચાગણી વ્યાકુળી થઈ,

ગગનમાં વર્યો સીંને જઈ.

૭

તુજ ઉદ થતાં કામ ફલિયો.

ઝડપ છવડો આવી અલિયો;

અમિનિધી અરે હોત જો નહીં;
 અલખ પીડતો ભાગ તે સહી. ૮
 અવની આળવે જો ગળ્યો હતો,
 શિવક પાળી તું ક્યાંથી ઉગતો;
 હર રાખે હવે શું તને કહું;
 ધરાણુ આળનું શીર છેદોયું. ૯
 નીકર માહુરી પીડ જાતરે,
 અરધ એ ચીતો સધ થાતરે;
 વળી વિષેશ તો હીમ વીતતાં,
 શીવ રૂપ તણો રનેહ બેસતાં. ૧૦
 પવન મંદને શીતળો વહે,
 અધીક તે થગી વાધી છે વ્રે;
 શુક શિખી અને કોકીલા વદે,
 દુઃખકું થાય છે સુણીને હૃદ. ૧૧
 જડપતી જડો સર્વ સૌંચતી,
 આર કાન્તિથી પુણી દીપતો;
 જળનિધી તણું વારી વાધતું;
 હરણુ જીવકું રાજ સધતું. ૧૨
 કનક વેલંચો ધણું તો ઠગી,
 નીજ પતી પદે લાગીઓ લગી;
 સરવ દખીને દોભ થાય છે, ૧૩
 જવનના જતાં રવંલલ્ય છે.
 હંધડી રમડું પ્રીત તાહરી,
 રટન થાય છે રનેહ સાંભરી; ૧૪

દ્રુગ સમીપતો કાન્તિ તાહરીઃ
 નીરખી નાથજી શ્રાંત વીસરી.
 અદ્ય વીનતી નારીએ બાણી,
 રમણુ ધામદો માનજો ધણી;
 સપત માહરા સત્ય માનજો,
 દીક્ષ વીરો દયા નાથ આણજો.
 હવે તુમે અહીં આવશે નહીં,
 જરૂર પડતો પાડશું અહીં;
 ઘડો ઘડી આખાં નાથ સાંભરે,
 મુખ યકો પ્રભુ એમ ઉચરે,

૧૪

૧૫

૧૬

ચીત્રલેહ = અહો સખી તું સ્વપ્નમાં દીક્ષલા ભરથાર ઉ
 પર આટલી બધી આશક્તિ થઇને આવી રીતે કા
 મને વશ થાય છે તે સૂક્ત નથી. સ્વપ્નના ભરથાર
 તે શી રીતે મગશે ?

આખાં = એ સૌ કાંઈ સ્વપ્ન જેવું નથી, પણ ખરેખર
 જેવું છે !

ચીત્રલેહા - તારૂં કહેવું કહી સત્યમાનું તો પાણુ તેના કામ
 ઠેકાણા વીના તને શી રીતે મેળવું તુ કહેતો તમામ
 રાજકુમારની તસખીરો કાહાડી તને બતાવું તેમાંથી
 જે તને સ્વપ્ન માં પરણ્યો હોય તે બતાવ્ય પછી કું
 તેને મેળવવાની ચુકવી કરું.

આખાં = ત્યારે તું આખી પ્રદીના રાજ્યકુમારોની તસ
 ખીરો ચીત્રાને મને બતાવ્ય ?

ચીત્રલેહા હાથમાં કાગળ અને રમના
પ્યાલા લઈને કલમવતે તમામ રાજ્યકુવરોની ત
સખીરો ચીત્રીને ઓખાને ખતાવે છે તેમાંના કો
ઈને પ્રસન્ન નહીં કરતાં જ્યારે પ્રદ્યુમન રાજાના
કુંવર આનીરૂઢની તસખીર ખતાવી ત્યારે તેજવ
ખા તે તસખીર ચીત્રલેહાના હાથમાંથી ઝડપ મા
રી લઈને ઓખા તેને છાતી પરથી ચાંપવા લાગી.

ઓખા = આનીરૂઢની તસખીર હાથમાં લઈને અહોના
થ, અહો! મારા પ્રાણપતી; તુ મને સ્વપ્નામાં પ
રણીને ઓકાએક મેલીને ચાલતો જયો, હવે હુંએ
કલી શીરીતે રહીશ, અરે! હવે હું ક્યાં આવીમ
છું! અને તારી ખબર પણ ક્યાંથી પામું !!!

હૈરી

નાણદી નાથે સંદેસો ન કાવ્યો, સંદેસો ન કાવ્યો;
સંદેસો ન કાવ્યો, ન પત્ર પઠાવ્યો, પ્રેમ તે ઉરમાં ન લાવ્યો હૈરી
શું જાણું કોઈ શોકે પીયુને, પરદેશે તે બમાવ્યો;
કે હાથી સ્નેહ તોડાવ્યો. નાણદી નાથે. ૧

શોક સમુદ્રજ મનમાં ઉલટયો. હૈડે ન પાછો હડાવ્યો. હૈરી
જેવો કુપ તણી વળી છાંચે, કુવાની માંદા સમાવ્યો.
ન આવ્યો સાસુ જયો, નાણદી નાથે. ૨

બડ તણી લામી તનમાં વેદના; મદનેજ મારો ચલાવ્યો હૈરી
વળી વીશેશ વસંત રતુમાં, અનંગ અમે પર ફાવ્યો.

જીવડો મારો સતાવ્યો. નાણદી નાથે; ૩

પ્રાણહી રાતનું સ્વપનું આવ્યું પત્ર પીયુએ પઠાવ્યો, હૈરી

વાંચી જોતાં મન શાંતીજ પામી, જમતાં જુકો જણાવો.
મલુ માણુ અતી અકળાવો, નજી નાથે સદશો ન કાવ્યો.

હોરી.

આવ્યો વસંત ન આવ્યો વીહારી, ન આવ્યો વીહારી.

વાયદા કરી ગયાછે પ્રીતમ. પાછી તે નહીં સંભાળી. હરી
દેખી દંપતી હોરી ખેલતા, કાળજી વ્યાકુળ ભારી.

ઘાવ લાગે છે કારી, આવ્યો વસંત.

પંથ નીહાળીને ખેડીધું પ્રીતમ, સામીછે લગની તમારીદેર
ચિત પડે નહીં તુજ વીધોગે; આશાએ સનમાં અપારી,

રહી રૂપ અંતરધારી, આવ્યો વસંત.

પથી આવે તેને ધઇને પુછું, સંદેશો વારં વારી;

ઉત્તર તેના શ્રાણે સાંભળતાં, ખેસુછું છેવટ હરી;

રાખું હું મનકુ મારી, આવ્યો વસંત.

અનંપો અલખેના યાય છે, જગુછું હું રેન સારી. હરી

આવજા હમાણાં એવું જાણીને, મીઠન માઈં લગારી.

મલુ રાખુજ શમારી આવ્યો. વસંત ન આવ્યો.

લાયણી

રેઓ મારા કાન્ત, કરી મુને શાન્ત સુખ બહુ આપો.

મુજ વીધોગાળીનાં દુઃખ, સ્વામીજી કાપો. રેઓ મારાં

વળજેલ વેદલા ઘેર, કગીને મેહર; પીયુજ પીયારા.

ધરશોમાં દીલની માહી, દારા કાંઈ મારા. રેઓ.

માઈં જોખનીયુ ભરપુર, થઇને કૂર; મારતો દ છે.

માઈં કાળજકુ શેકાઈ દુઃખી બહુ રેહે છે.

તુજ વીજુ મારનાથ, નથી કાંઈકાથ. અંગની માહી

ઝાંખી તો લાંબે દીરા નેહીલું જ્યાંહી. રેઓ મારા ૨
કમ્પે મારી કાય, અરરર હાય કામના તાપે;
આ પાપી માહા કુઃખ દણ, મદન સંતાપે.

ગરને અતીશે ઘનગોર, વદે મુખ મોર, બપેયા બોલે.
કરી પીયુ પીયુ પોકાર. કળેજી ફાલે. રેઓ મારા. ૩
સાંભળતાં તેના વેણ, માહાકુઃખ દણ, કંઈ વાણુ લાગે
હૃદયે તો મધુગ બોલ. તીવ્ર શર વાગે.

શીતળ વહે છે પવન. મુગંધી મંદ; તેહ ને નેહ.
નુજ વીચોગથી હો નાય મરુંછું રાઈ. રેઓ મારા. ૪
પેખીને સુની સેજ, વાધીછે વ્રેદેજ. અતીશે અંત્રે.
મારું મન વ્યાકુળ બહુ થાય સુવા તુજ સંત્રે.
લાવ્યો મદન તણો તો જવર, વધીછે તર, વ્યાપી
જયો તનમાં

લાગે છે સહુ સણગાર, કુઃખદાઈ મનમાં રેઓ. ૫
ભાવે નહીં બોજ પાન, વાંસરી કાંન, જાત માનવનુ.
પ્રભુ આવી મળ્યું આ પાપજ પેલા ભવનું.

મેં જાણ્યું નહીં મનમાંઈ, પકડતાં બાઈ, કુઃખઆંકાંઈ
સુઠીને જાશે, મને ભરજોબનની માંહી. પ્રભુ કુઃખ
થાશે. રેઓ મારા કાંત ૬

ચીત્રમેહા—બાઈ આતે તું શું પાખંડ લઈ બેઠી છું. મારા
હાથમાંથી જે તસખીરતેલીધી છે તે કાંઈ જવા તે
વા રાજકુમારની નથી. એતો શ્રી કૃષ્ણભગવાનના
રાજકુમારની છે, માટે એ વર તને મળવો ઘણો
જ કઠણ છે !!

આખાં = અહીં સખી ચીત્રવેદા તારા સંગાથે મારી પ્રી
તી અત્યંત છે તેમજ તારી પ્રીતી મારા ઉપર તે
થી પણ વીશિષ્ઠ છે, મારા કુખની ભાગનાર તુ
જ છે, હવે તને હું કરગરીને કહુ છું કે મને હરેક
રીતે એ વર મેળવી આપ. નહીંતો ખશીત હું
મારા પ્રાણ તજીશ, મારો મનર્થ પુરણ કરવાથી
હું તારો મોઢો આભાર માનીશ.

હુમરી

પ્રીતમ જલદીસે લાવ્ય, પ્રીતમ જલદીસે લાવ્ય.
બેની મોરીરે, પ્રીતમ જલદીસે લાવ્ય. ટેક ૧

દુખી ચીત્રપટ બેની, દુખી ચીત્રપટ.

મારૂં મન અડગાય.

કામ બાણ વાજે બેની; કામ બાણ વાગે.

મારા હૃદય મોજર. પ્રીતમ. ૨

નથીરે રેહેવાતુ બેઢની, નથીરે રેહેવાતુ;

મને ઘડી એક વાર,

વીરહતી દાઝ બેની, વીરહની દાઝ.

બ્યાપી અંસ મોજર. પ્રીતમ. ૩

ચીત્રવેદા = મારી મ્યારી સખી તુ હવે ધીરત રાખ્ય તારા
પતીને મને પત્નો લાગ્યો છે; તો હવે હું તને ચો
કા વખતમાં મેળવી આપીશ. તુ બાણામુર રાજ
ની પુત્રી થઈને, સાધરાણ સ્ત્રીઓની પેઠે અત્યંત
કામાતુર થવું તને ચોગ્ય નથી; હમણાં તારા મન
ને શાંત કર, હું તારા પતીને અહીંયા લાવવાનો છું

પાય કરું છું.

શ્રીમદ્ભગવાન=અહીં સખી, હું તને વધારે શું કરું, હવે મારા અંગે અંગમાં કામદેવ વ્યાપી ગયો છે, શ્રીષ્ઠ મંત્રોમાં મેહેનત કરેલા માણસની પેઠે મારું અંગ પરીનાથી ભીજી રહ્યું છે. લોહની સીખાને અંગીથી તપાવે, તેની પેઠે પગથી કે માથા સુધી મારું અંગ તપી રહ્યું છે અતીશે ટાહાડ પડવાથી જેમ રોમ ઉંચા થાય છે, તેની પેઠે મારા રોમ ઉંચા થઈ રહ્યા છે, અહો સખી હમણાં એ કામદેવ વીના મારું રક્ષણ કરવાને કાંઈ પણ સમર્થ નથી; માટે જેમ બે મારો પ્રાણપતી મનેજ લઈ મેળવ, જેના મેળવાથી. મારી કામાગ્નીની ઝાળ પુઝાશે, નહીં તો હવે મારા પ્રાણ બચી શકશે.

ચીત્રલેહા—બાઈ તું સમતા રાખીને રહે, હું દારકાં ન ગરીમાં જઈને તારા ભરતારને લઈ આવું છું કે દાપી મને વારતો થશે, કારણ કે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ઘરમાં ચોરી કરવી છે! એ કામ કાંઈ નેવું તેણું નથી, માટે જરા વાર પણ થશે, હવે તું નીંદ્રાવશ થા હું જાઉં છું એમ કહી આકાશમાં ઉડીને દારકાં નગરો તરફ અનીરૂધને લેવા જાય છે.

પ્રવેશ ૧૦ મેં

(સ્થળ દારીકાં નગરી)

ચીત્રલેહા, નારદ અને સુદર્શનચક્ર.

ચીત્રલેહા = દારીકાં નગરીની ભાગોળે જઈને મનમાં
શ્રી કૃત્તના ઘમાં જઈને અનીરૂઢને લાવવો છે એ
એ કામ કાંઈ જેવું તેવું નથી, વળી વીઘાની પા
ણુ જરૂર પડશે, માટે એ ક્રમમાં કાંઈ મેઘાં પુર
ની મદદ જોઈએ, માટે આ વખત નારદમુની મ
ળે તો બધું કામ શીઠ થાય. એવો વિચાર કરે
છે એટલામાં:-

નારદ- (ફરતા ફરતા જ્યાં ચીત્રલેહા વીચાર કરે છે
ત્યાં આવીને) અરે બાળ કુમારી, આ વખત મ
થય નીશા સમે તું એકલી અહીંયાં કેમ આવીછું?
ચીત્રલેહા- માહારાજ મારાં મનમાં જેવી ઇચ્છા થઈ તે
વીજ આ સમે મારી ઇચ્છા પુરાણ થઈ, મેં હમ
ણાંજ આજને સંભાર્યું છે, તેટલામાં પુન્ય થો
જે આપ તુરત આવી મળ્યા, તેથી હું મારું કામ
શીઠ થયું એમ નહીં સમજી છું.

નારદ- એવું તારું શું કામ છે?

ચીત્રલેહા = બાણસુરની કુમારી ઓખાએ સ્વપ્નામાં આ
અનીરૂઢની સાથે લગ્ન કર્યું છે, તેથી તે બધું હ
વે અનીરૂઢ વીના પોતાનો દહ તજવાને તૈયાર
થઈ છે, માટે હું તેવું કુળ ભાગવા માટે અહીં

યાં અનીરૂઢને ચેલા આવી છું! પણ ભગવાનના
ધરમાં હજારો ચોકીપેરાની વચ્ચેથી પુરૂષની ચેરી
કરવી, તે વાત કાંઈ જેવોતેવી નથી માટે આપ
ની મદદ માટે તમને ધન્ય હૃદય કીર્તી છે-માટે હવે
મારું કામ સીક થાય તેમ કરો?

નારદ=(મનમાં) મળતો ઠીક પઠશે, ચીત્રલેહા અનીરૂ
ધને લઈ જશે તેથી મોડું ચુક થશે, વળી મહાદે
વ આને કશને સામ સામો ચુક થશે, માટે જોવા
ની તો મળ પઠવાની! એમ ધારી) પ્રગટ એ કા
મ કાંઈ મુશ્કેલ નથી, હું તને તામરી વીધા આ
પુષ્ક તે નગર ઉપર મુકજે એટલે બધું મામ ની
દ્રવશ થશે, પછી તું તારું કામ નીરક્ષય પાણીયા
કરજે !

ચીત્રલેહા:- નગરના દરવાજા પાસે જઈને તામરી વી
ધા મુકી એટલે સર્વ લોક નીદ્રા વશ થયા, મધરા
તને સન્ને શ્રી કશના મેહેલમાં જ્યાં અનીરૂઢ સુ
તો છે ત્યાં ગઈ (એવામાં)

ચક્ર=કરતુ કરતુ, નગરના મધ્ય ભાગમાં આવે છે, તે
વામાં (નારદને જોઈને) નારદમુની નમો નારણ.

નારદ=(મનમાં) પેલી શ્રી અનીરૂઢને લેવા ગઈ છે
તેને આ ચક્ર નડ્યા વીના રેહશે નહીં માટે ચો
હી વાર એને વાતો કરવા બેસાડુ એટલામાં ચીત્ર
લેહા પોતાનું કામ સાધી જશે, એમધારી (ચક્રને)
કેમકેમ શ્રી કશના મને સંગાળે છે કે સુતા ગાદ

ચક્ર—આપને શ્રીકૃષ્ણ સંભારે એમાં કાંઈ નવાઈતી વાત નથી. આપના જેવા પરીત્ર મનવાળા મહા પુની ને કે જુ ન સંભારે, પરંતુ આજ માટે જાગ્યે તો ઉદય થયું કે, ઘણું દાહડે. આપનાં દક્ષિણ થયાં, “ઈત્યાદિક વાતો કરે છે.”

ચીત્રકેહા—અતીરૂઢને હીચેળા ઉપર સુતેલા જોઈને આ વખતે આને જમડાથી તો ફાયદો થતાર નથી, કદાપી જાગી ઉઠે તો માટે કાટકું કર્યા વિના રહે નહીં—એમ ધારી તામણી નિધા વધારે મુકીને હીચેળા સહિત અતીરૂઢને ઉઠાવી પોતાને માંથે હીચેળો લેઈને ચલ્યાં થઈ તને આકાશ માર્ગે જતાં નારદમુનીએ.

નારદ=(મનમ) જે હ મ ને યુ હનું તેનો શીક્ર થયું) મગટ (ચક્રને) હનશું તને ઘણાં વાર થઈ માટે નગરમાં કાંઈ નવ જુતી થશે તો તને કપડો મળશે—માટે તારા કામ ઉપર જા-વળી હું તને કોઈ વખત મળીશ, તે હું પાશું જાઉં છું. (તને જુદા પડે છે.)

ચીત્રકેહા—અતીરૂઢને હીચેળા સહિત નીંદ્ર વશ થએલાને, હાથ આવી આપનાં મેહલમાં મુકે છે.

પ્રવેશ ૧૧ મો.

(સ્વપ્ન આખાનો મેહલ)

ઓખા, ચીતલેડા, અને અનીરૂઢ.

ઓખા- અનીરૂઢને હીચોળામાં મુતેલા નેઈને ઘણાજ
હર્ષ પામીને:

મોહિતે પધારે માહારાજ માણીગર મોહોલે ખંડે એરાગ
સાખી.

જલદી ઉઠો મારા નાથ, અનીરૂઢ જલદીરે ઉઠો;
સામા ચાપી ભીડો મને બાથ, અનીરૂઢ જલદીરે ઉઠો.

સાખી.

સ્વપ્ને આરી સેજમાં, પરણ્યા મારા નાથ;
જુગજીવન હેતે કરી, તમે ઝાલ્યોતો મારો હાથ. અ.
તે દીવશગી નાથજી, તજી હું અનને પાન;
સંજોગ તારામાં ફરી, ખીજું બુઝી સઘળું ભાન. અ.
સ્વામી ઉઠો સેજથી, દયો આર્લોગન આપ;
અગન ઝાળ ઠડી કરો, નેથી સમશે મારો તાપ, અ.
નથી રહેવાતું નાથજી, મદન કરે બહુ વ્યાપ;
અધરામૃત ઉઠી કરો. તુમે નાથજી મારી સાથ. અ.
હાંશ હંતી હેડા વિષે, તે થઈ પુરી આજ;
ઉઠોને અલખેલડા, તુમે પુરોને મારી આશ. અ.
ઓખા=અનીરૂઢના હીચોળા પાસે નેઈને તેને જગાડના
જાય છે:-

ચીતલેડા=તારા જેવી કામાતુર સ્ત્રીઓ જગતમાં યોડી
જ હોય છે! હુમણાં પાઘડી વારતો, થઈ નથી, હજી
મૂર્ચ પણ મગટ થયો નથી તેમ છતાં તું એને જ

બાકવા બચ છે, તે કદાપી જાગીને કોપશે તો તા
 કે ને માફ અનેનું મસ્તક કાપી નાંખશે, પછી
 બાથ બીડવાનું અને આર્ભાગત સઘળું છુટી જઈ
 શ! માટે હમણાં વેગળી રહે.

ઓખાં = સખી ચીત્રલેહા ! તને હજી સ્ત્રીઓના ચરીત્ર
 ની કંઈ ખબર નથી ! તું કહેતો એક પલકમાં જ
 ગાડીને વશ કરી લઉં !

ચીત્રલેહા—એવી તારામાં શી કળા છે? કે એક પલક
 માં આવા માહા બગવાન રાજ્ય કુવરને વશ કરે છે.

ઓખાં—અરે! સખી તુ બેળી છે! હજી કંઈ સમજ
 તી નથી! સ્ત્રીઓની પાસેતો એવી વિદ્યા અને
 ચાતુરી તથા અંગોપાંગ છે કે જેથી પુરૂષ તુર્ત
 વશ થાય છે!

ચીત્રલેહા = હું તે વાત માનતી નથી—નેમ છતાં તું મને
 ખતાવ્ય કે, પુરૂષ શાથી વશ થાય છે?

ઓખાં—સ્ત્રીઓના હાવભાવ રૂપી કમાન અને નેત્રના ક
 ટાક્ષ રૂપી બાણ કરી સ્ત્રી પુરૂષને વેધી લે છે! તે
 તેથી પુરૂષ કંગાલ થઈને સ્ત્રીઓના પાસમાં રૂસાય છે.

ચીત્રલેહા = શું તું નથી જાણતી—દ્રઢ મનવાળા પુરૂષો અ
 અપત્સરાના હાવ ભાવથી પણ જરા લોભાતા નથી
 તો અત્યુલોકની સ્ત્રીઓને કેમ ગણે !

ઓખાં = અરે ! સખી ચીત્રલેહા—કમળને લગ્નવે એવી
 આખ્યે—અને તેના શ્રીકૃષ્ણમાંથી જોઈ તે કટાક્ષ,
 ચંદ્રની કાંતી જેવું મુખ, સિંધ નાગની ફણ જેવા ક

જા કિશ, હસ્તીના કંલચયગને લખવે એવા મોટા
નીતંબ (કેડની પાછલો ભાગ) ચકના જેવા સ્તન,
તે જેના, અને મધુર સ્વરથી બેસવું, (સાણી કા
ઠી) એવી સ્ત્રીઓના વશમાં પુરુષો સેજ ફસાઈ
જાય છે તે માહણ જેવી સુરપત્રાનને રૂપીને અ
નીરૂઢ કેમ મેહ નહીં પામે.

ચીત્રવેદ = મેળી સખી ! તેને ખમજ નથી ! જેઓ
સાધુ પુરુષના જેવા વજ્ર કહેતાવાળા પુરુષ છે તેઓ
સ્ત્રીના સર્વ અવ્યય વિષ્ટા તુલ્ય સમજે છે. અને
તેને દ્રષ્ટીથી જોવામાં પણ પાપ ગણે છે, આ અ
નીરૂઢ શ્રી કથ લગવાનતા દીકરાનો દીકરો છે તે
કોઈ લંપટ પુરુષ જેવો નથી.

[જોખાં—મુખ થકા હસવું, મધુર સ્વરથી ગાવું, મંદ
મંદ હસ્તીની ગતીથી ચાલવું, વળી પ્રસન્ન છે મુ
ખ તે જેનું, અને સ્ત્રીના હોડનો, રસ, તથા પ્રવા
ળાને લખવે તેવો રંગ; શુક (પોપટનો) અંચ તુ
લ્ય છે નાક તે જેનું, વળી હોરાના કટકા સદ્રસ
દાંતની ખત્રીશી, તથા પોચાગુવેત છે પેટ અને ના
ભી કમળ તે જેનું, ઘણું શું ફફ ! સખી જેની
બે અંધા લે કોળના સ્થાનને લખવે—એવી પદ્મણી
ના પાસમાં ઠીયા પુરુષ ફરયા વિના રહે.

ચીત્રવેદ = મોહના વશમાં પછી તું કામાંષ થઈ છે, તે
શી એક તરફજ તારું મન ફડી રહ્યું છે, અહો !
મારી બેબી સખી ! જેઓ સાક્ષાત અમલસરથી પ

જા અધીક એવી હજારો સ્ત્રીઓના ભેગ વીલાસને તણને ફક્ત સંન્યાસ ધરણ કરી જંગલમાં ફળ પત્ર અને ભીક્ષીત અનનુભવ કરી રહે છે. એવા માહાત્મા પુરુષો આ જંગલમાં સ્ત્રીઓને તો એક પાપની પેરી તુલ્ય જાણે છે; વળી સંસારમાં રહેલા પુરુષો પણ કેટલાક એવા ભગ્યશાળી હોય છે કે, સ્ત્રીઓના વીલાસને માહા રોગ કરીને જાણે છે. આખાં—તુ કેવળ મુઠ સ્ત્રી જાણાય છે. જ્યારે સ્ત્રી પોતાના સોળ શત્રુગાર સહને મદ મદ ગતીથી ચાલી થકી—રાજ્ય હારને લજ્જાનારી એવી પ્રેમદાના કરા કારૂપી બાણે કરી કંગડો પુરુષો વેધાઈ બચા છે, તો આ અતીરૂંધનું શું ગણું છે—ચાલ તું વેગળી હું એને જગાડુ છું! એમ કહી અતીરૂંધના હાં ચોગા પાસે જઈને ફળવે રહી નીચે બેસી તેના પાગ ચાંપમાં લાગી.

અતીરૂંધ = ભગીને આમ તેમ આગસ મરડીને) આઈ!
આતે સાચુ કે સ્વપ્ન—નીચાર કરીને, આકીયાં મને કાણ ઉઠડી લાવ્યું, આમ તેમ જોઈ આખાને ચીત્તલેહને દેખીને:—

અબ માનુગા મામાનુગી કબી કમરે ખાત તેરી એસગ
ઇવર કાણ ઉઠ કે લીયાઈ મુજક,
ઔરત જાતને ફદમે ફસાયા મુજક;
અમ તું ખત સંખી કહેદે મેરકુ સચી,
હસતરેસે ફસાઈ ન કરી ખાત અઝી;

તુહે કોણ કીસ તરેસે લાઇ છાં મુજે,
સચી કહે નીતો, અખ કરૂં જૂઠાં તુજે.

શ્રીત્રલોકા.

અખ ન કરો ગુસ્સા હપે સુણો ખાત મેરી;
મુજ સખીકે દીક્ષપે લગી આશનાઇ તેરી;
ઇસ ખાતર મે ઉઝાકે લાઇહું તુજક,
તુમ દાનુકો ખાતર ઓર કીસી નહી મુજક.
તુમે આયકે સ્વપ્નમેં ઝરૂ લગન કીયા;
ઇનને હાથ પકડકે તુજે દીક્ષદાર કીયા.
ઇસ દીનુસે તેરા ધ્યાનકી લગીહ ઝરી,
તુજે નીંદસે જગાનેકું આઇ એ ખડી
અખ કરો છ પ્યારી આપકી અધંગ ઉસે,
ઇનને પ્રાણપતી, પેહલસે કીયા હ તુજે.

અનીરૂઢ—અહો જગતમાં આઓનુ નામ અખળા કરૂં
વાય છે તે કેવળ ઝોટું છે જેઓ સખળાને પણખ
મજાવનારી, તેમજ ઠગનારી; એવી સખળાનુ નામ
અખળા તે ઝોટુજ છે, અહા! કયાં મારા દારી
કાં, અને કયાં મારૂ રાજ સ્થાન, કયાં મારૂ ભુવં
ન કોઇ ઘડીમાં મને નિદ્રાવશ થએલાને, હીઓળા
સહીત ચોરથી પણ ન લેવાય તે કરતાં વધારે મા
કમ કરીને મને અહીંયા ઠાવી ઉલાવી અતે કે
વી આશ્ચર્યની વાત છે

શ્રીત્રલોકાં= હવે કાંઈ પણ વીચાર કીધાં વીના તમે આ
ખાતી સાથે લગન કરો? નહીંતો હે રાજ્ય કુમા

૨ એ સ્ત્રી પોતાનો દહ તજશે.

અનીરૂઢ—તાહાર કહેવું કદી પણ માન્ય કરનારે નથી
હું શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનના વંશમાં પેદા થએલો છું
તેમ છતાં અમુર નંદની કુમારી સાથે લગ્ન કેમ
રૂં-એ કન્યા મારે લાયક નથી.

ચીત્રવેહા—તમારા વડાઉઆના કુળ કરતાં એના બાપ
તુ કુળ ઘણું સારું છે! મારે છાના માના બોલ્યા
વિના લગ્ન કરો? નહીતો તમારી વંશાવળી વાં
ચવી પડશે!

અનીરૂઢ—અરે! મુખે સ્ત્રી તું જરા સંભાળીને મોઝા!
મારા કુળની બરાબર આખી પ્રથ્વીમાં કોઈ કુળ
ઉતમ નથી, અને અમુર કુળનો ધીકારવા લા
યક છે:-

ચીત્રવેહા—તમારું બોલવું ઘણું અભીમાન ભરેલું થાય
છે! ત્યારે હું તમને કહું તે સાંભળો પછી તમારા અ
ભીમાન ગળશે!

પ્રથમ તમારા વડાઉઆ શ્રીકૃષ્ણ પોતે ગોવાળા
માં ગાયો ચારીને પેટ ભરેલું છે! તેવાર પછી રૂ
કમણીનું હરણ કીધું! રીંછડીની સાથે મોહ પા
મીને હરણ કીધું! લોકનાં દુધી માંખણ ચોરી ખા
ધા! પારકી સ્ત્રીઓને અધર ઉઠાવી લઈ જઈને તે
મની સાથે લીલા કરીધી! એવા છીનાળવાના કુળ
માં પેદા થએલો છતાં આગ્રો બધો ગર્વ કરવો ત
ને થતો નથી! અને આખાં તો ઉમીયાના અં

ગયી પેંદા થઇ છે અને માહુદવની પુત્રી છે! -
 અતીરૂઝ=(કોપ કરીને) અરે! ક્યાં ગઇ મારી મદા! આ
 મ તેમ જીવે છે-ગદા ખેળે છે-ગદા હાથમાં આ
 આવતી નથી-અરે! દુષ્ટા તુ મારા કુળને ખોડ દ
 નારી-હમાણાં તમારાં બનેલાં મસ્તક જીદાં કરે છું,
 માહુદવ તે કોણ છે-મારા વડાઉરા કરતાં વ
 વધારે નીરમજ છે કે શુ? જે મસાણમાં રખડતો
 ફરે છે! વળી એક લીસડીનાં સાથે આરાકત થઇને
 તેની પુઠ ભમ્મા કરે છે! ગંગામાં સરપ રાખી લાં
 ગાદો વાળીને રખડી ખાનારે-એવો તારો માહુદવ
 તે કોણ ગણતીમાં છે! વળી નાલીજ તો એજ છે
 કે લોકોની પાસે લીંગ અને જ્ઞેનાં અમુચીની પ્ર
 જ્ઞ કરાવે છે!!! આમ વેગળી હું કદી તેની સાથે
 લગ્ન કરવાનો નથી!

જોખાં=(મનમાં) ચીત્રવેડામાં કાંઇ અકલ્પ નથી જોતી
 સાથે આપણા પ્રાણ બંધાયો તેની સાથે મેણાં હ
 ળ્યાં દેતાં તેથી ઉત્તરો કહેવે ભરામ, માટે હું પો
 તે માગ પ્રાણપતીને સમજવું-‘એમ વિચારી’ મ
 ગટ. ચીત્રવેડાં તું હમાણાં જરા વેગળીજ, હું મા
 રા પ્રાણપતીને રાજવું છું! એમ કહી અતીરૂઝની
 પાસે જાય છે:-

અતીરૂઝ-ખમડદાર ખાંન રજયી મને હાથ પાશુ લ
 ગવ્યો તો !

જોખાં=માહુદવ આદરો ખધે. કોપ કરવાનું કારણ

નથી, આપે સ્વપ્નામાં માદારી સંઘે લગ્ન કીધું
ત્યારથી હું આપને માટે પ્રણી તજવાને તૈયાર થ
ઈ હતી તેના બચાવ કરવા માટે આ ચીત્રચેડાએ
આપનો મેળાપ કરી આપ્યો છે; હવે બધા ગડબ
ડ મુકીને મુજ્જ ગરીબ અબળા ઉપર દયા કરો, આ
પને દબી મને અત્યંત કામ વ્યાપી રહેલો છે:—

અનીરૂઢ—(મનમાં) એની માફક મેં પણ સ્વપ્નામાં
એની સાથે લગ્ન કરેલું છે અને જેવું સ્વપ્નામાં તે
તું રૂપ મનાહર દીકું હતું તેવું જ છે સ્ત્રીના હાવ
ભાવ વધારે રૂપાય છે. (પગટ) હું તારો સંઘે
ગત કરવાને તૈયાર છું ! અહો ! મારી પ્યારી તું
જરાપણ ગમરાઈશ નહીં ! એમ કહી એક એક
નાં ગાગામાં હથ નાંખે છે:—

ચીત્રચેડા—અરે ! આ કેવી અનીતી થાય છે, ખંને જ
ણાં ભુખ્યા પ્રહાણની પેઠે આશુ કરો છો. હજી
શસ્ત્ર પ્રમાણે, બગ્ન થયાં વિના કેવું આચરણ
કરો છો, શું આ ઘટીત છે ?

આખા—અમારું બગ્ન તો સ્વપ્નામાં થઈ ગયું છે—તેમ
છતાં તું અમને મંદિર વીર કરીને જલદી પરણાવ્ય

ચીત્રચેડા—ગાધર્વ પીવાની બિધી કરી. ખંનેનો હ
સ્ત મેળવો કરી તેમને પરણાવી પછી પોતે સ્ના
માને છે:—

આખા—બાઈ તું હમણાં પેડી વાર પિરબ રાખ, ને જ
રા વેગળી જ એક વાર મારી અગ્નિ

પડે તને જવાબ આપીશ !

ચિત્રલેહા વેગળી જાય છે, ને આખા અણિરૂ
ધને ગમે વળગી એકાંત કથળમાં મઝા ઉડાવે છે!!
ત્રીજો વેઠ સાધીને ખંતે જાણ બાહાર આવ્યાં !
ચિત્રલેહા = સખી હવે હું રજા માગુ છું મેં તારા માટે
અડીયા આવી અવતાર લીધા હતા હવે તારું કા
મ પુરું થયું માટે હું મારું સ્થાનકે જાઉં છું
આખાં—મારી ધ્યાની સખી ! તારા વિનાં માહારા
થી કેમ રહેનારો !

ચિત્રલેહા = હવે તું એકલી નથી, તારી પાસે તારો સ્વા
મિ માફા સુરવિર છે અને હવે માહારાથો રહેવા
ય પાણુ નહીં, માટે હું જાઉં છું એમ કહી અદ્રસ
થઈ ગઈ.

ચિત્રલેહાના ગયા પછી આખાં અને અનિરૂધ
નાના પ્રકારના વિષય મુખ્ય ભોગવવા લાગ્યા, એ
મ કરતાં વર્ષા રતુ વહી ગઈ અને આસી માસ
અવ્યો, પુરૂષના સ્પર્શ કરીને આખાનુ રૂપ નેટલું
હતું તેથી ઘણી દરને સરસ થયું, મુખનો અને
ગાંઠનો તથા એકનો રંગ ઘણાજ સરસ દખા
વાગ્યો, સ્વનોની પ્રુષ્ટતા વીશેષ દખાવા લાગી. ઇ
ત્યાદીક ફેરફાર થયો, તે પ્રસા બાણાસુરે આખના
મેદલની ચાર બાજુએ ચોકી કરવાને જે યોજા મુક
લા છે તેમના જોડામાં આવ્યું.

પ્રવેશ ૧૨ મો.

બાણાસુરની કચેરી.

બાણાસુર, પ્રધાન. અને સિપાઈઓ, મિતરે

પ્રધાન

તુ જાગ્ય બાણાસુર રાય, હાય ઘણી ગજબીરે;
 ઘર માસ્યું કોઈક જર, હાય ઘણી ગજબીરે. ૧
 મારી જીભે નવ કહેવાય, હાય ઘણી ગજબીરે;
 તોય કશાં વિનાં ન રહાય, હાય ઘણી ગજબીરે. ૨
 ઓખાં ખાઈ ફેરે દર, હાય ઘણી ગજબીરે;
 મુકયાંતાં જે રખવાળ, હાય ઘણી ગજબીરે. ૩
 આવી કહે તે રખવાળ, હાય ઘણી ગજબીરે.
 ઘઈ ઓખાં કંન્યા રૂપ, હાય ઘણી ગજબીરે. ૪
 તેને મગીયા છે કોઈ ભુપ, હાય ઘણી ગજબીરે,
 માની નહીં મે તે વાત, હાય ઘણી ગજબીરે. ૫
 પણ નજરે જોઈ જ્યાત, હાય ઘણી ગજબીરે.
 જાણે દેવીનેા અવતાર, હાય ઘણી ગજબીરે. ૬
 ઇઈ નારી, ફીટી બાળ, હાય ઘણી ગજબીરે;
 જો માને નહીં મુજ વાત, હાય ઘણી ગજબીરે;
 જો નજરે આવી આજ, હાય ઘણી ગજબીરે. ૭
 બાણાસુર = અરે તુ શું કહે છે પણ આ કહાકી રાને તે
 થયો ?

સિપાઈ = માહારાજ અપણા મહેલ ઉપરથી આવ્યા તુ
 ટી પહી:--

ખાણામુર = (મધાનને) તમર કેરુ હું બધુ ખરૂં માણું
 તુ છું. માહારજીએ કહ્યું હતું તેડુંજ બન્યું છે
 ખમુસ કેઈ શત્રુ પેદા થયો, તેનું પેરેલું ચીનતો
 આ ધવજ તુટી પડી તેજ કહી આપે છે, માટે જ
 આ હરેક રીતે સમજાવીને આખાંને અને ચિત્રલે
 હાને માહારી પાસે બોલાવી લાવે, અને કેઈ પુ
 રૂશ માલમ પડે તેને એકદમ કેદ કરો !!!

મધાન = મહુ સારૂ હુમણાંજ જાડે છું જાય છે.

આખાના મેહેલ પાસે જઈને બાઈ તમને તમા
 રા પિતા બોલાવે છે એમ કહી મેહેલ નીચે ઉભો
 રહે છે ?

એ ખાં -- માહારે ત્યાં આવવાની કાંઈ જરૂર નથી !

મધાન -- (નનમાં) આ એકલી છે, પણ ચિત્રલેહા દખા
 તી નથી. (પ્રગટ] તુ આવો જે તમાનો જુવાળ
 દ છે પણ ખરૂં કહ્યું ચિત્રલેહા ક્યાં ગઈ ? તારૂં
 કણુ કરવાને તે એને મારી નાખીતો નથી !
 અરે તે આટલી જખર દસ્ત ચોકી છતાં આ કા
 મ શી રીતે કાર્યુ :-

આખાં -- ઘરડો ગધેડો થઈને જરા વીચારીને બોલ્ય !

ખોટું આજીવન ચલાવતાં તારી જીભ ટુટી નથી પ
 કતી કે શું ?

ધાન -- તારે ખરે ખરૂં કહે, ચિત્રલેહા ક્યાં ગઈ ?

અનિરૂપ -- એને તો સંસદમાં બેઠી સહન ન કરતાં, બહારી

એ આવી આખાંના ગળામાં હાથ નાંખી રહ્યો છે !

પ્રધાન—[મનમાં] અરે આ શો અજબ. આ તો કોઈ
 દેવકુમાર જેવો પુરુષ અંદર દાખલ થયો છે (મ
 ગટ) અરે ! એ ખાં તુ ખરું કહે આ કામ તે એ
 કલ્પીએ કર્યું છે કે- ભગી ચિત્તેડાને પણ બગા
 ડી છે ?

ઓખાં=મુખ તારી છલ છેદવા થાય વચન તું કે
 મ બોલે છે જ તારું મુખ પણ જોવા કું ખુશી
 નથી,

પ્રધાન—(ત્યાંથી શીશ્રવેગે બાણસુર પાસે જઈને) માહા
 રાજ ઓખાંતા મેહલમાં ચિત્તેડા તો દખતી પ
 ણ નથી. ન ત્યાંતો એક યુવાન મહા રૂપવાન પુ
 રુષ ભેડો છે.

બાણસુર=ઓખાંતા ઓખાંતા શું કરે છે, કેમ શી રી
 તે બેઠો છે ?

પ્રધાન—મેલતાં છલ ઉપડતી નથી, આહરણ ઓ
 ખાંને બાથ બીડીને ચુબન કરે છે ! ગાગામાં હાથ
 નાંખીને બેઠો છે !

બાણસુર=હાયરે ! હાયરે આ શો અજબ થયો, સાર
 બાપરે, આસન ઉપરથી હેઠો મડે છે ! ! !

પ્રધાન=માહારાજ્ય બાણસુર તું અટકો બચવાન થઈ
 ને અત્યારથી શું ગનરાય છે, એક માણસ છે તે
 ને કહેતો હુમ ગાંજ જઈને મારી નાંખુ !

બાણસુર=આપણે એને મારીશું તેમાં શું, પણ એને
 રા છોકરી બગાડી તેથી મારું કદંબ મથ્યું ની !

તો પણ થોડું છે- અરે! એમાં હવે કંઈ
પાપ નથી. પણ જાઓ અંતને કંઈ કરી અ
ત્યા લઈ આવો.

પ્રધાન જોખાના મેલ પાસે આવીને.

કોરૂક દાણતકી પરવા નહીં, એ રાજ
અરે જોખા તુ જલદી જોડે દાર;
ખુશાતે હે રાજન, નીકળ તું બાહાર;
અખતેરી કમખતી, પુરી હુઈ;
તેરસે જો, રાજકી ઇજત ગઈ.
રહી કંઈ ખાન મે, તું નસમી;
રખી જર મેહેલુ મે, રંગે રમી,
અખી તેરી ઉસકી બી આઈ ખતી;
ઉતર અમ મેલુસે જલદી કરી.

જોખાં

અરે મુઠ મુખસે તુ ખત્તા હે કયા;
મેરે મુખ આગેસે જલદી તું જ;
મેરે તેરા રાજનકી પરવા નહીં.
મેનો મેરો પ્રીતમકી પાસે રહી.
ખુઠા હોકે જોલે તું એસા અન્યા.

ન દખુ મે મુખ તેરા પાપી હે કયાં;

પ્રધાન [સુમટોને] જુવો છો શું, બધા હથીઆર લેઈ
તૈયાર થાઓ એ સામી રિતે માનવાના નથી!

અતીરૂચ = (ગડખડટ સાંભળીને) ખારોએ આવી પ્ર
ધાનને કહે છે:-

અરે રાંકે તુ સુખમે કરેતા હે કયા,
 સહુ રાજ આગુલ તથ્યાર થા;
 તેરે નસે લાખું ઉઠતું અખી;
 એ તે મસે કીસકી નરેહેવે છખી;
 અમ તક ન દખ્યા, હે મેરા તે હામ.
 માડે તેરી સેન્યા, રહેગા તો નામ.
 તેરા કાણ રાજ તેરા કયા હે નામ;
 એતો મેરી આરત હે, દખિ તમામ.

મધાન—(અનીરૂઢનાં કઠોર વચનો સાંભળીને) અરે !
 સેનીકા, એક દમ આ કુદની ઉપર હલ્લા કરે. અ
 ને તેને કેદ કરી દ્યો.

ઓખાં—અરે ! શીવ ! શીવ ! આ કેવો અન્યાય. એ
 કે પુરૂષના ઉપર ચર હજાર થોડા ચડીને આ
 વ્યાજે અરે ! મારા વેરી પીતાએતો મહા ભુકુ કા
 મ કીધું હવે ચીત્તલેડા પાણુ નથી હું કોની સા
 થે વાત ચીત્ત કરે ! એમ સાચના કરતી જમીન
 ઉપર ઢળી પડે છે. અરે શીવ શીવ !!!

અનીરૂઢ—અહો મારી પ્રાણુ પ્રીયા તું આટલી બધી
 શા માટે ગભરાય છે ! તુ મને એકલો બાણીને જ
 ય પામે છે પણ ઉઠ્ય જોતો ખરી, આ તારા બા
 પના ચાર હજારતો મારે ચાર બરાબર છે ! પ
 ણુ હથીઆર વીનાં મને કાંઈ સુજતુ નથી

ઓખાં—મેહલના દરવાજા આગળ જઈને એક મોટી
 ભુગોળ લાવી અનીરૂઢને આપે છે:—

મિત્રાન—અરે લુપટ માફકા ઘરમાં પેહોને થું સંઘ
કો છે નીકળ બાહારનનાં લો કમજા સહેલ ક
ટકા કરી નાંખુ છું ? !

અનીરૂઝ=અરે પાપી આવું તુરંત તમન થું ભોલે છે,
આવ્ય મારી સામે પેદેમાં તરોજ વરોજ છે. જ
મ કહી ભુગેળ હાથમાં લઈ નીચે ઉતરી હાકોટો
કરી સામી થાય છે

અનીરૂઝને મારવાને તમામ ચોહાઓ હાથમાં
મહમ, ત્રીમુળ, મુદગર, ખંડુક વિગરે હથીઆરો લ
ઈને સામા થાય છે અનીરૂઝ પદો ખિત્તી ભુગેળવ
કે તમામ હથીઆરો ના નાશ કરતો થકો, ભુગેળ
ફરવીને કંટલાકને છવ રૂહીત કરે છે. કોઈનો હા
થ, કોઈનો પગ, કોઈનું મસ્તક તોડી પાડીને આ
ખા લશ્કરમાં ભંગાણ પાડે. જેમ આકાશમાં તા
રા ગણમાં ચંદ્ર શોભે, તેની પેઠે હીપતા લાગે !
તે વારે અનીરૂઝના મારથી કંટલાક મરણ પામ્યા,
ને કંટલાક ધાયસ થયા ! કંટલાક હાંતે તરાણાં લઈ
ને બચી ગયા ! પછી ચોહા રહ્યા તે નાશીને બા
ણાધાર પસે બંધને પોકાર કરેલ લગ્ય :-

કમાંકર=અરે ! મહારા હામા હાથ ઉપર ભુગેળનાચી
કે મહાર વાગ્યો છે તેથી મહારૂ આખુ શરીર
જરજર સહ મથુ છે ! માફાથી જાલવાની પ્રણ રા
કેતી નથી ! બજારમાં અહીંયાં ખમાર કેરેવા આ
વ્યે છું !

(૫૬)

સેન્ધાપતી-હે! શું છે! આ બધાનાં મોહોમાં કેમ કર

માહ ગયાં છે-જન પેલા કમાંડર કેમ રડે છે?

સેન્ધાપતી-પેલા એકલાએ અમારી બધાની સાજ સીધી!

બાણાસુર-શું તમને ગાળો દીધી કે ચથું શું ઝટકેલી!

સેન્ધાપતી=માણે શું દ બધાને મારીનાંજવા! અને અધે

ચેડે ઘણા માર ખાઈને નાશો આવીયા!

બાણાસુર-હાય હાય! એકલાએ બધાને મારયા?

કમાંડર=એટલા તો શું પણ કુતો ઘરૂં જીંધી ચાર

ઘણાને અકલો મારી પાડે રેવો છે! ને વખત એ

સેન્ધાના મધ્ય ભાગમાં આવીને લોંગળ ફેરવવા

લાગ્યો તે વખત જાણે ધમતી ગોરમાં પડો આ

જોડે રેમ આખા ભરકરનો ઘણુ કાઢાળી નાંખ્યે!

બાણાસુર=અધુર એને શો ભાર છે-ક્યાં ગયો પ્રધાન?

પ્રધાન-હું પણ જીવ લઈને આવ્યો છું!

બાણાસુર ફીકર નહી દર્શાવ્ય ચેહા તેવાર કરી એક

કેમ એ કુછને ધરીને બાંધી લાવે!!

પ્રધાન=માત્રારાજ અધુ તમારું કેહેવું ખરૂ છે-પણ તરો

બહકાર, એક નાના સરખા ભાગકે આજ હતા

રયો! એકલાએ ચારહજાર ચોહાનો ઘણુ કાઢાળી

નાંખ્યે-અરે! મેં તમને પ્રથમજ કહ્યું હતું કે આ

તી બહકારે સર્વ નાશતી પામે છે; શાવણે ધણું ફું

કાર કર્યો તો લદમાણના હાથે પણ પાડ્યે, તેમ

હવે તારી પણ દશા થવાની છે:-

બાણાસુર=હં હં હં! શું કહે છે? એમ કહી ગુરજા પા

મી જમીન ઉપર પડે છે:-

મંથાન= વાયરો કરી આશના વાસના કરી ઉડેડે.

બાણાસુર—અરે! મંથાન માડું નામ બાણાસુર, હું બગી રાખના કુત્ર, હજાર હાથનો ધણી=અને તારા જેવો માફતી મંથાનું છે, આસમે મારી બાજુ જાયતો, આ પાણુ બંનેને ધી:કાર છે, આધી બગી મરણુતે બહુ છે!!!

મંથાન—અરે આણું તુચ્છ વચન શું બે.બો છે—હું પોતે જ હમગાંજ તેને બાધી લાવું છું—એમ કહી ઘણા મે ટા મે ટા થોડા જો લાખિ.ગમે સાથે લઈને મંથાન બીજવાર અનીરૂધને જાવા પોતે ચક્રેય તેને જો ખાંતા ગેદેલનો ચારે બાણુ જઈને ઘેરા નાંખ્યો.

અનીરૂધ=મારીએ આવી જોખાતા ગજામાં હાથ નાંખીને સર્વ ચુભદો દેખે તેવી રીતે બેઠો!

મંથાન—અરે! નીલીજ મનુષ્ય તું જાનવની કન્યાને જો રીધી વશ કરીને, આવી રીતે નીલીજજ પણાધી બેઠો છે—વશુ જો જાવાની ઇચ્છા હોય તો જન્મદીમારે શરણુ ગા—તહીતો હમગાંજ તારું મસાક છેદારો!!!

અનીરૂધ=અરે પાપ આતે શું બે.લે છે? કોને શરણુ કરવા માગે છે? આવ્ય હવે તારોજ વારો અ.વરો છે! એમ કહી ઉઠે છે.

જોખાં—અરે! આ સમે તમારો ઉત્તરવાનો કોઈ પશુ કં પાય નથી? સમુદ્રમાં ચારે દિશાએ જેમ જળ જળ દેખાય છે તેમ અહીંયાં સેન્યા યિવાય ચારે દીશામાં બીણું કાંઈ દેખાતુ નથી, હવે તમે સામા થવા થી ફાવનાર નથી—અરે! આ વખતે હું ચીનલેહાને બાણાસુ કં, જે તમને ઉપાડીને દારીકામાં ચુકી આવે.

અનીરૂઢ=તું પણ મુખ દીસે છે, આણું માલતું તને
 મુક નથી-તું આ સમે હું પાછો હું તો મારા
 કાગને પુરું કસંક ન લાગે! તે કરતાં મારું બેઠેતર
 છે, હોડ મારો હાથ-એમ કહી બુગગ હાથમાં લેડ
 હોડ ઉતરે છે.

આખાં

કારતક મહિને અખગા ફેડ છે કંતને, એ રામ.

હાથ હવે શું થાય મારા કંતને,

ઉગરવાનો નથી હવે ઉપાય ને;

આ વેલા આવે છે ચોહા અતી ઘણા,

ઝગડે જાણા પાડગ તણા ઝબકાર ને.

સુરા પુરા સાથ મળી આવે સહુ,

કરવા મારા કંત તણા સંહાર ને. હાથ. ૧

ફૂટ પીતા તો ફૂમવશી અડકો થયો,

કોણ કરે અહીં આવી મારી વાર ને;

બોગવડું ફૂંપ લખ્યુરે મારા માખ્યામાં.

તે કેમ છુટે કરતાં હોડ ઉપાય ને. હાથ. ૨

જાવા દે અમને ને અહીંથી છવતાં,

તો જઈ કરીએ દારીકામાં વાસને;

નાસંતાં તો પકડી કાર કરે મુને,

સમજાવ્યો નવી સમજે મારો ખાપ ને. હાથ. ૩

કર્મ તણી કાણી તે કો આગળ કહું,

હોડાવે આ સંકટથી ને કોઈ ને;

જન્મ જગી નવી ભુલું એ મુશ્કેલે કદા,

વળી તસ આપ મુશ્કેળને હેમ ને. હાથ. ૪

પણ એ સર્વ કલ્પના મુજ શા કામની,

જનમ મુજા બાણાસુરનું નેર ને;

કશ્મિના તે કોઈ નવ ભાગી શકે,

માટે સમર મારા મનમા એક ને. હાથ: ૫

અનીરૂઢ- જેમ ઘસના ઢગલામાં અગ્નિના એક તો જ

મીંગરો પડેથી ઘાસ બળીને ભસ્મ થુન થાય છે, તેમ અ

નીરૂઢ બાણાસુરની સેન્યામાં ભુવોળ લેઈને પડ્યો !

તેથી લાખો યોધાઓને મારી પાડ્યા ! અને પ્રધા

નને પણ પાછો હડાપી દીધો. -ત્યાર પછી કરોઘે ક

રીને બાણાસુર પે. તે ચક્રડી આવ્યા તેને રૂખીને:-

ઓખાં=ઓ નાથ, ઓ નાથ, હવે તમે જલદી પાછા

ફરો-હવે ખમુસ ઉગરવાના નથી ! ઓ હજાર હા

થવાળો મારો પાપી બાપ આવે છે ! અરે-એના

પગના ધમકારાથી આખી પ્રધરી થર થર મધ

હી છે ! હવે કોઈ રીતે પણ ઉગરવાના હવાય ન

થી, માટે હમણાં તમે પાછા ફરો-જેથી કોઈ પ

ણ બચાવ થાય !

અનીરૂઢ=અરે પ્રીય તું આ શું બોલે છે ! આ વખત

કું સંત્રામમાંથી પાછો ફરે તો, મારા આખા જલ

વંશને એજ લાગે, કદાપી સંત્રામમાં મરું અત્યુ

થાય તો પણ સારૂ-પણ કું પાછો ફરે તે સારૂ નહ !

એમ કહી ભુવોળ ફરવા બધ છે.

ઓખાં-(અનીરૂઢનો હાથ પકડીને) અરે ! તમને આ

વખત અટકી બધી કમતી કેમ થઈ છે, આ સેનાદ

ખીને ઇંદ્ર પણ પાછો હઠે તો તમે શી મજાની માંડો

આલો આપણા મેદેસમાં હમણાં જન્મને જોશીએ:-

અનીરૂપ- (આખાનો હાથ તરછોડીને) ખસ વેગળો તું
તું મારૂં બગ નથી જાણતો-તારા જોતાં જોતાં મેં
દસ લાખનો તો ઘણુ કાઢાડી નાંખ્યો:-અને તું જો
હું બાણાસુર અમેત બધાનો નાશ કરું છું ! એમ ક
હી બાણાસુરની સામે જાય છે:-

બાણાસુર-અરે! ચોર તું પારકા ઘરમાં પેશીને ઉછરો
મદ કરે છે-પણ હવે તને ઠોડવાનો નથી!

અનીરૂપ=હું તો મારા પોતાનાજ ઘરમાં છું!

બાણાસુર-અથા આંકીયાં તે તારું ઘર કોને બતાવ્યું છે?

અનીરૂપ-આ તારી પુત્રીની સાથે મેં લગ્ન કરીધું તે
મારી સ્ત્રી થઈ છે હવે ને ઘરમાં અમે રત્રી ભર
ચાર ભોગ ભોગવીએ છીએ તે અમારું જ છે !

બાણાસુર- (મનમાં આંતે કેવો ચુરવીર છે, અહા! જો
ની હિમતનો અભાગ છે) અથા ખરું કહે તું
કેના વશમાં પેંદા થયે.હું? ને તારી જાત કળા દોતુએ?

અનીરૂપ=તારા પિતાને પાતાળમાં ચાંચનારના વશમાં ઉ
ઉત્પન્ન થયો છું, અને હવે તારા પણા હજાર હાથ
ઠેકવાને હું આવ્યો છું.

બાણાસુર- (મનમાં ખેદ પામીને-અરે! આતો માહા ભુક
અયુ-દશના પુત્રે મારી દન્યા વરી, હવે ગમેતમ
માય તોપણ અને ઉદ કરી લેવો જોઈએ) પ્રગટ અ
થા ચોર-નિર્લજ ! તું મારી સામે ઈટલી વાર ટ
કી શકવાનો છે અવ્ય તારું પ્રાકમ હોય તે બતાવ્ય?

બાણાસુર અને અનીરૂપ વચ્ચે માહા ભયકર યુ

(૫૬)

હ આલયુ તેમાં અનીરૂઝ ઉપર તમામ સરકર દુટી
પડ્યું-ત્યારે કંટલાક ચાહ્યાંઆને અનીરૂઝે બુત્રોગ વ
ડે યમ રાજને ત્યાં મોકલી દીધા ! પછી એકદમ
વાંદરાની પેઠે કુદકો મારીને બાણાસુરના રથ ઉપ
ર બુત્રોગ ઠોકો દીધી-તેથી બાણાસુરનો રથ ભા
ગી ગયો, એટલે બાણાસુર પોતાના નગર તરફ
છવ લઇને પાછો ફર્યો ! અને આકુઅવળું જોવા
લાગ્યો. કે રથેને બોંગળ લઇને અહીંયા
આવે, એટલામાં પ્રધાન કેદવા લાગ્યો કે, હે રાજન
તમાગે પાસે શીવનુ આપેલું ત્રીશુળ છે તે મુકો
એટલે એનુ મસ્તક લઇ આવવે-પછી બાણાસુરે
ત્રીશુળ મુક્યું, તેવારે અનીરૂઝે માહાદેવનું સ્મરણ
કરી ન હાય જોડ્યા-તેથી માંથુ નહીં છેડતાં ત્રી
શુળના પ્રભાવે અનીરૂઝ બંધાય ગયો-અને ધબ
લઇને જમીન ઉપર પડ્યો !! તે જોઇને આખાં ધ
ણુ રૂદન કરવા લાગી:-

ઓમાં.

પ્રેમ મેલો પરદશ મયાની વાત જો, એ રાગ.

માહા કુઃખમાં નાંખીરે માહારા કંતને,

પાછો વળીઓ મારો પાપી બાપ જો;

નાથ તણું કુઃખ દખી તન તાપે બજે,

કાગળકાંડે કડકડ મારૂં થાય જો.

કેઇ જઇ સમજાવો મારાં બાપને,

જેમ તેમ કરીને ડોડે મારો નાથ જો;

આંતરેલા પછી સમજાવી પાછી કરી.

ઘણી નથી માને પાપી મરો બાપ ને. ૨
 જો પેલા અન્યાય કરે છે અતી ઘણી,
 મરે બહા ગડદા મુકી પેટ ને;
 અંધન તે બાંધ્યાં છે બહુ બલ વાપરી,
 નથી નીકળતો ગુખ માંદથી સાસ ને. ૪
 પ્રાણપતીની દુરદશા દેખી હવે,
 નથી ખમાતું મુજ તેહ સગાર ને
 શું કરવું છવીને આ સંસારમાં.
 કંથ દુઃખે દુઃખાણીને મરવું હાલ ને. ૫
 જો પેલા આવે છે પાછા મારવા,
 રખે ન છેદ મરતક એ ચંડાળ ને;
 એમ વિલપતી જોખાં પતી પાસે ગઈ,
 તતખીણ તેને પાણ ત્યાં બાંધી તુર્ત ને. ૬
 અનોરૂઢને બાંધેલો નેધને જોખાં રૂદન કરતી
 તેની પાસે ગઈ તેવારે બાણાસુરના હુકમથી બંને
 ને સજક બાંધીને જોખાના મેહલમાં કંદ કરી રા
 ખ્યાં, અને બાણાસુર પોતાના નગરમાં ગયો.

જોખાં-લક્ષીનદી

અરર હાવરે શું થશે હવે,
 મુજ થકી ખીઉ દુઃખ અતી ખમે;
 દુઃખ માહર કયાં જઈ કહું,
 દેખી નાથને હું બળી : કું.
 અરર હાવરે જાતે શું થયું,
 શીર માહરે આબલુ પહવું;
 અરે જો મનુ કમ શ્રીહરી,

(૫૮)

સાજ્ય માફરે તાઘરી ખરી.

વેમે આવીને પુત્ર હોઠવો,

ખાણ રાયનો ટેક તોઠવો.

નારદ—આખાને તથા અનીરૂઢને ખંભીખાને પડેલાં ને
છને ત્યાં નારદ મુતી આવી કેહેવા લગ્યા, અરે
તમે જરા પણ ગભરાશો નહીં હું જલદી દારીકા
જઈને કશને ખમર કરું છું. (મનમાં) “જેવાની
તો મળ થઈ, કેમકે અનીરૂઢને છોડાવવાને કશ
આવશે—ત્યારે માફદેવ પણ ખાણસુરની તરફથી
સામે થશે એટલે ખાંતનું યુદ્ધ જેવાની મળ પ
ડશે માટે જલદી કશને ખમર કરું” હું જણાઉં કે
તાવળા જઈને કશને અદીયાં મોકલુ છું જાણે

પ્રવેશ ૧૩ મો.

(સ્થળ દરોહાંતગામી કશની કચેરી

નારદ—જેનાગયાણ, જેનારાયણ, જેનારાયણ, વાસુદેવકરે

કશ—અરે! અરે! બંધબગ્ય, નારદમુતી પધારયા

(આમન આપે છે ને નારદ એમી છે) આપનું પ

ધારણ જેછને મને ઘણું આનંદ થાય છે.

નારદ—આજકાલ તમારો ચેરો ઉદાસ કેમ જણાય છે?

કશ—અહો! નારદમુન્ય, અમારા મેદેશમાં એક આશ્ર

યની વાત ખતી છે! જે કહી પણ ન બનવાયેગ્ય

ખતાવ બન્યો છે!

નારદ—એવો શી ન બનવા જેવો ખતાવ બન્યો છે?

કશ—મારા મંદુરનના પુત્ર અનીરૂઢને કોઈ અધર હું

(૫૯)

ઠાવીને લઈ ગયું છે ! તેની ઘણી ચેત્ત કરી તથા
પી કાંઈ પતો લાગતો નથી !

નારદ કું તેને માટે તો તમરી પાસેજ આવ્યો છું ! અ
નીરૂઢને તો રાજ બાણાસુર કેદ કર્યો છે!!!

કશ્મ = શા માટે ?

નારદ - બાણાસુરની પુત્રી જોખાએ તેની સાથે સ્વપ્નામાં
લગ્ન કરીયું હતું તથા તેના વિલેગ મટાડવા બ્ર
હ્મા પુત્રી ચીત્રલેહા તેને અંધર ઉઠાવીને જોખા
પાસે લઈ ગઈ ! ત્યાં ખંતેનું લગ્ન થયું - તે વાત
બાણાસુરના બાણવામાં આવેથી તમારું કળ નીચું
છે (વિમરે દેશનાવધી તેણે લઈ લઈ કરી અનીરૂઢને કે
દ કરીયો છે, હે કશ્મ હમણાં તે અસુરો અનીરૂઢને
માફા કુઃખ દે છે - માટે ત્વરાથી તમે તેને ઉઠાવો
નહીતો ખચીત તે મરણ પામશે.

કશ્મ = અરે નારદમુની આતે તમે ખરું કરો છો કે ખિટું
થુ તમે નજરે જોયું છે ?

નારદ - કું બધું જોઈને અહીં આવ્યો છું :-

કશ્મ = ત્યારે અ બધું કાલ્ય તમારું કરો - જ્યાં ત્યાં ટ
ટા બખેડા ઉભા કરવાનું કમેશ તમારુંજ કામ છે

નારદ - જ્યારે તમારું જાતું કયું ને વળી ખમર કેદેયા
આવ્યો ત્યારે ઉલટી સરપાવમાં જુતીઓ આવવા
જેવું કરો છો :-

કશ્મ = કું કાંઈ તમારા ઉપર ગુસ્સો કરતો નથી પણ હ
મેલ તમે જ્યાં ત્યાં પાસે રહીને રમખાન તો અ
જાવો છો :-

નારદ-સપાટા પછે મારજ્ઞે હમણાં ને કરવાનું છે તેતો કરો!

કેશ-અરે સેન્યાપતી હાજર છે?

સેન્યાપતી- હાજર છતાં:-

કેશ- તમામ સેન્યા તયાર કરો.

સેન્યાપતી = બહુ સારું હુશીયાર વિગરે સજ્જ કરવા જાય છે

સેન્યાપતી- (કેશને) માહારાજ આવતા હુકમથી સચણુ

સેન્યા તૈયાર કર્યું છે હવે આપનો શો હુકમ છે?

કેશ--સોણિતપુરની સીમમાં જઈને પકાવ નાંખો અને

હું પણ પાછળ આવું છું.

સેન્યાપતી = અહીં છું (જાય છે)

તમામ સેન્યા સોણિતપુરના ચિમાડાની લગભગ

જઈને પકાવ નાંખ્યા ત્યાં કેશ પણ આવી પહોંચ્યા.

પ્રવેશ ૧૪ મો

સ્થળ સોણિતપુરની શીમ

કેશ તથા તેની સેન્યા, વિગરે,

કેશ=(પોતાના એક હુશીયાર દુતને શિખરીને) પ્રથમ

બાણાસુર પાસે મોકલે છે:-

દુત-(શીમ વેગે આસતો બાણાસુરની કચેરીમાં જઈને)

કહે છે:-

હે બગીરાજના પુત્ર બાણાસુર તું સાંભળ, આ

ખી પ્રધીને વિષે જેની આંખુ ફરે છે, એવા શ્રી

કેશ બગવાને માહારો પાસે તને દેવેવરાળ્યું છે:-

બાણાસુર = અલ્યા જલદી જાલ્ય ? તારા કરશનીઆજી

યું મર્યા છે ! અને તે ક્યાં છે?

કુલે=કયાં છે તેની તને હમણાં જ ખબર પડશે પણ નહીં
રા કાન દધને સાંભળ !

બાણાસુર=શું કશું અહીં આવ્યો છે ?

ચોપદાર=આપણા નગરથી ગાઉ દોઢ ગાઉનું આશરે હું
ખરો થોડો આવેલો પડ્યો છે !

બાણાસુર=અરે ! શીવ ! શીવ ! એ જોવાળીઓ જ આવ્યા
હશે, પ્રધાન તરફ હવે કેમ કરીશું ?

પ્રધાન--તમે આ ફૂલ કહે તેની સાંભળો પછી આપ
શું ને વિચાર કરવાનો હશે તે કરીશું:-

બાણાસુર-(ફૂલને) અલ્યા હશે તારા કરશનીએ શું કહ્યું છે ?

ફૂલ-પૂર્વે તારા પીતા બગીરાજને અમે પાતાળમાં આવ્યા
છે તેની તો જાણ ખબર છે ! તથાપિ માહાદેવના
આપેલા હાથર હાથના ગર્વે કરીને, તું ઉન્મત્ત થ
યો છે ! તં મારા પુત્રને કેટલો દીધો છે તેથી હું ત
ને જીવતો મુકવાને ચાહતો નથી ! તથાપી તું
મારો સંબંધી થયો છે. માટે તને જીવવાની આશા હો
ય તો તારી પુત્રીને પળ્લીક રીતે મારા કવર અનાર
ધની સાથે, જુરીથી પરણાવી આપ. નેથી તારું કે
શન થશે !

બાણાસુર=અલ્યા ફૂલ તું અહીંયાથી જલદીથી જા !
અને તારા કરશનીયાને કહે- હું ત્યાં જલદીથી જ
હું કરવાને આવું છું ! અસખત એ જોવાળીઓ
મને શું કરવાનો છે ! [પગ પછાડીને) હમણાં
એની બધી સેન્યા એક ખીણ વારમાં ઉઘાડી રહ
છું ! (પ્રધાન તરફ) આપણું બધું સેન્યા તે

ધાર કરો:--

મથાન = બહુ માત્ર જાય છે:

મથાન સેન્યા તૈયારરીને, બાણાસુર પાસે આગ્યો
બાણાસુર = કેમ મથા ચેહ ને તૈયાર કરયા ?

મથાન — મથાન. કેટલેક હાથીઆર બંધ તૈયાર કર્યો છે.

બાણાસુર — (કમો વડને) બરી સેન્યા અગત કરા હું
આગા હું, (જાય છે)

બાણાસુર — (કમને) અહયા જોવાળીઆ શું તુ મને
તથી જાણને ! આજ્ય મારો સામે; નિશ, નિર્ભ
જ, હમણાંજ તને ચમપુરીમાં બીજ્ય કરે હું ?

કમ અરે પાપ ! આગુ તુરંજ વચન, શું જાણે છે અહ
વાર તારા બાપને પદાજમાં આગ્યો છે. તે તુ જી
લી ગયો ? આજ્ય હવે તારો જારેજ આગ્યો છે !

બાણાસુર — અહયા નીશ ! તું ચેરી કરીને ઉત્તરો અન્યા
ચ હરે છે, ત્યારે તું ભગવાનીઓ તે શાંતો. પાર
હી આઠો તું હમણુ કરવું ! ને વળી ભગવાનીયા
ચહને જોડા ! આજ્ય નાપાક મારી સામે !

કમ = તું વચારે વાત કરવી જવાર — તારી મુજી હોય
તો ચુક કર, નહીં તો તારી કન્યા યુગીયી પરજી
વીને મારો કુવર મારે સ્વાધીન કરે ?

બાણાસુર — કન્યા પરજીવાની વાત તું ભુલો જ અને ચુક
કરવાને તૈયાર આ !

બંને જાણુ સામ સામી ચુક કરવા લાગ્યા, તે વ
ખત આખી મરડી મેલની પેઠે ગર્જના કરવા લા
ગી તેઓનાં ચુકમાં બીજા હજારો ચેહાઓ ફર

રાઈને મરવા લાગ્યા ! "જેમ વગડાઉં ખાડા જેમ
 ભમાં લડે છે તે વખત નાના મોટાં ગાડાં કચકા
 ધ જાય છે તેમ મનુષ્યો ઘોઠાઓ, વીગરે પ્રાણી
 ચોના કચકા થાય નીકળવા લાગ્યો." ઘણી વાર
 ઝીલી રીતે મુઠ્ઠા થયા પછી કંઈ બાણીસુરના હબ્બર
 હાથ કાપી નાંખ્યા !!! તે વારે બાણીસુર માહા
 દેવપાસે જઈને કહેવા લાગ્યો આ રીવજ હાથ શું
 કરે ! ? પેલા કરશનીઆએ તમારા આપેલા કામ
 કરી નાંખ્યા

માહારવ = (હાથમાં ત્રીસુળ લઈને) તું હોજો રહે; હું
 માહારી સેન્યા તૈયાર કરાવે આપું છું ! એ ગા
 વાળીયાનો શોભાર છે.

પછી માહારવ ભુ. પ્રે. વીગરેને બાણી પો
 જાના ગણપતી પુત્ર વીગરેને સાથે લઈને કંઈના
 સામે મુઠ્ઠા કરવા આવ્યા:--

માહારવ--અરે જોવાળીઆ તે મારા આપેલા કામનું
 છેલ્લું કર્યું તે મંઈ ઠીક હસ્યું નથી !

કંઈ--જરા સલાહીને માલ કું તાવાળીએ, ને તું મ
 મોટીએ;

માહારવ--હું તો મોટીઆ છું જ પણ તારી પેઠે પાર
 ઠી ઝીઝીતી સાથે વીબીયારતો નથી કરતો !!

કંઈ--અહવા યંદરીઆ ! તું શું બુકે છે વારા જેવાન
 ફટના કહેવાથી શું કું નીરખાય અને નીચ કહેવા
 વાનો છું કે શું, બીખના મામતારા, તારા ઘરમાં
 ખાતા તો મળતું નથી જોને આ બીચારા બીચારા

(૬૪)

ની ઉપર તો બાર બરચો છે- માથે નક્ટ મારી
સામે વધારે નહીં જોવતો ।।

માહાદેવ=અધ્યા છીનાજવા ! તારી પેઠે રીંછડીને તો
નથી પરણ્યો ! વગી આડવું જે તુજસી તેને તો
નથી પરણ્યો ! જો વિભીચારી જરા તારા કંથે
વીચારી ને ! તારા જેવો વીભીચારી તે કાણ હશે
કે- રીંછડી પણ ન મુખી એમ કહી (હાથમાં ત્રી
સુળ લઈને) કશ્મની ઉપર ફેંચ કરીને મારે છે.

કશ્મ=માહાદેવનું ત્રીસુળ આવતું નેકને પોતે તેની સામે
પોતાનું ચક્ર મુકી દેયું !

ચક્ર અને ત્રીસુળ માંડે મંદ્ય યુદ્ધ કરવા લા
ગ્યાં તેમજ એક એકની સામે મોઢાટા નામાંકીત
ચોક્કાઓ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા તેથી આખો પ્રદેશ
ધમ ધમાટ થઈ રહી ! અને આખો સેન્યામાંફી
લોહીની નદીઓ વહેવા લાગી એ બગી હકીકત
ખજાના જાણવામાં આવી.

પ્ર. સ્ત્રી.--(ખજાને) પ્રાણનાથ આ વખત તમે એક
માહા પુન્યનું કામ કરવાને તૈયાર થાઓ, કેમકે ના
રહની ખટપટથી હમણાં કશ્મ અને માહાદેવ વચ્ચે
મોટું યુદ્ધ ચાલે છે તેમાં ખંને જાણ નીરદય અને
ઘાતકીની પેઠે લાખો ચોક્કાઓને પ્રાણ રહીત કરે
છે તેવો કેઈ વારી શકતુ નથી માટે તમે ત્વારા
થી ત્યાં જઈને ખંનેનું સમાધાન કરો.

ખજા--નારદ હમેશા જ્યાં ત્યાં ટંટાજ કરાવતો કરે છે
વારૂ તે મને તે ખાબત સુચના કરી તે બહુ સારું

ર થયું હું હમણાજ ત્યાં જઈને ટંદો ચુકાવું છું
પછી પ્રજ્ઞા રણભુમીમાં આવીને ઉભા રહ્યાં.

કન--(પ્રજ્ઞાને જોઈને) આપનું પધારણું એકા જોઈને હું
આશ્ચર્ય પામું છું.

પ્રજ્ઞા--તમારા સંગ્રામની ખંખર બાણી સુધી તારાથી
અહીંયાં આવ્યો છું માટે તમે સંગ્રામ બંધ કરો
નહીં તો તમારે માથે પાપ વેધશે.

માહાદેવ--અમારે શું એતો પેલા અનીરૂઢ અને બાણી
સુગને માથે છે ને વળી ખરેખર તો નારદને માથે છે

નારદ--(માહાદેવને) મારે શું તમે જ્યારે બાણીસુરને
હજાર હાથ આપ્યા ત્યારે ઉન્મત થયો કેની! માટે
બધું પાપ તમારે માથે ને બાણીનું કનને માથે મા
રે તો સેવા દેવા નહીં.

પ્રજ્ઞા--હવે બધી ઇતરાઈ રહેવા દા એમ કહી માહા
દેવ ને કન બંનેના હાથ મેળાવે છે, પછી સમા
ધાનીનો બાવટો ઉડાવી બધા એક મોટા તંબુ
માં બેસે છે.

માહાદેવ--અહ્યા બાણીસુર જ્યારે મેં તને હજાર હાથ
આપ્યા ત્યારે અત્યંત ઉન્મત થઈને મારી સાથે વ
હવા આવ્યો ને છેવટે આ મોટો રમખાંડ મચા
વ્યો તેમાં શું કાયદો કાઢાયો ! કેમ ? હજી ચુક
કરવાની હુશ રહી છે

બાણીસુર--(નારે બાવટ) હવે તે શું કરું, હજાર હાથ મ
યા, સંજગઈ માર આધી માટે હવે તો કાંઈ કરવું
નથી તમે કહો તેમ કરું.

(૬૬)

માહાદેવ=તારા શેવકેને જોડલી ઓખાં ન અતીરૂધ બ
નેને પાસખીમાં ભસરાવી અડીયાં લ વ્ય.

બાણામુર-(કપાળે હાથ ઇધને) બહુભાટુ તેમજ કર્ણુ,
મધાન બાજો માહાદેવ છ કહે તેમ કરો.

મધાન બનેને માન સહીત સભામાં બોલાવે છે.
ક્રમ- એમ નહી, પણ બાણામુર પોતે તેની મેળ રીતી
સર ભગત કરાવી કન્યાદાન આપે.

માહાદેવ- તેમજ કરવાનું છે, બાણામુર કેમ કન્યાદાન
દહરા કરે?

બાણામુર- હજાર વખત હા કર્ણુ.

પછી અતીરૂધને ઓખાનું ત્યાં બીધી પ્રમાણે
ભગત થયું તેવાર પછી એક બોજતો જાયે સ્નેહ
કરી સધજો કળેશ મટાડી, અગ્ર છ પોવાને સ્થાન
કે કયા, હમ અને માહાદેવ બને કળીમળીને ખુ
શી પરા, પછી માહાદેવ મધાનમાં ગયા ને હ
મ દારીકમાં ગયા ત્યાં અતીરૂધ ઓખાની સાથે
મજ હાવવા લગ્યો, બાણામુર સોણીતપુરમાં જ
ધને પોતા નુરાજ કરવા લાગ્યો.

સમીક્ષા

